

15 AUGUSTUS 2022

Hoe kunnen advies- en accountancykantoren de Nederlandse melkveehouder in Oost-Nederland ondersteunen in de veranderende wet- en regelgeving?

Lieke Tetteroo
Opleiding: Bedrijfskunde en Agrifoodbusiness
Studentnummer: 3027401

Auteur:

Lieke Tetteroo

Slootsdijk 17

7261 SB Ruurlo

lieketetteroo@outlook.com

Bedrijfskunde & Agrifoodbusiness

Opdrachtgever:

Accon■avm

Zutphenseweg 21

7241 KN Lochem

088 – 446 90 03

Begeleider

School:

Aeres Hogeschool te Dronten

De Drieslag 4

8251 JZ Dronten

VOORWOORD

Voor u ligt het afstudeeronderzoek van mijn opleiding Bedrijfskunde en Agrifoodbusiness. In dit rapport is er onderzoek gedaan naar de mogelijkheden betreft het ondersteunen van Nederlandse melkveehouders in de veranderende wet- en regelgeving. Het afstudeeronderzoek is geschreven bij Accon avm te Lochem. Binnen het bedrijf is in de periode van september tot en met maart stagegelopen in de vorm van een minor- en afstudeerstage. Na deze periode is in overleg besloten om hier ook mijn afstudeeronderzoek te schrijven. Bij het advies- en accountancykantoor is kennis opgedaan over alle werkzaamheden met betrekking tot de financiële administratie van agrarische ondernemingen.

Graag wil ik Wilma van Dalen (docent Aeres Hogeschool Dronten) en Anouk Houwers (adviseur accon avm) bedanken voor de hulp en ondersteuning tijdens het schrijven van dit rapport.

Lieke Tetteroo

Lochem, 15 augustus 2022

INHOUD

VOORWOORD	2
SAMENVATTING.....	5
SUMMARY	6
LIJST VAN AFKORTINGEN	7
VERKLARENDE WOORDENLIJST.....	8
1. AANLEIDING.....	9
1.1. DOEL VAN HET ONDERZOEK.....	11
1.2. LEESWIJZER.....	11
2. INLEIDING	12
2.1. INKOMENSSTEUN VOOR NEDERLANDSE MELKVEEHOUDERS.....	12
2.2. VERANDERENDE WET- EN REGELGEVING 2023.....	14
2.2.1. <i>Gemeenschappelijk Landbouwbeleid</i>	14
2.2.2. <i>Nationaal Strategisch Plan</i>	15
2.2.3. <i>7e Actieprogramma Nitraatrichtlijnen</i>	17
2.3. KNOWLEDGE-GAP.....	19
3. AANPAK	20
3.1. METHODE DEELVRAAG 1	20
3.2. METHODE DEELVRAAG 2	20
3.3. METHODE DEELVRAAG 3	21
3.4. ONDERZOEKSPOPULATIE EN VALIDITEIT	22
3.5. RESULTAATVERWERKING	22
3.6. PLANNING	23
4. RESULTATEN	24
4.1. RESULTATEN DEELVRAAG 1	24
4.1.1. <i>Veranderingen in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid</i>	24
4.1.2. <i>Veranderingen in het 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijnen</i>	25
4.1.3. <i>Veranderingen in inkomenssteun</i>	26
4.2. RESULTATEN DEELVRAAG 2	27
4.3. RESULTATEN DEELVRAAG 3	28
5. DISCUSSIE	30
6. CONCLUSIE.....	32
7. AANBEVELINGEN	34
BIBLIOGRAFIE.....	35
BIJLAGE 1: INTERVIEWLEIDRAAD SEMIGESTRUCTUREERDE INTERVIEWS	38
BIJLAGE 2: DE NEGEN CONDITIONALITEITEN	40

BIJLAGE 3: DE ECO-REGELINGEN	41
BIJLAGE 4: KLEURCODERING INTERVIEWS.....	42
BIJLAGE 5: INTERVIEWS.....	43

SAMENVATTING

In dit rapport is er een kwalitatief onderzoek uitgevoerd met als doel te achterhalen wat de kennis van de Nederlandse melkveehouder is en waar de behoefte bij deze mensen ligt als het gaat om de veranderende wet- en regelgeving. Op basis van de conclusies uit dit onderzoek wordt een aanbeveling geschreven aan advies- en accountancykantoren over hoe deze bedrijf hierop kunnen inspelen in de markt van melkveehouders. Om een antwoord te kunnen formuleren op het doel is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Hoe kunnen advies- en accountancykantoren de Nederlandse melkveehouder in Oost-Nederland ondersteunen in de veranderende wet- en regelgeving?

Voor beantwoording van de onderzoeksvraag zijn er gedurende de maand juli en de eerste week van augustus acht interviews afgenomen met melkveehouders in Oost-Nederland. In deze periode zijn er met deze mensen gesprekken gevoerd over wat zij weten van de veranderingen en hoe zij hiertegen aan kijken. Daarnaast is er gesproken over de behoefte van de melkveehouders op dit gebied.

Uit de resultaten van het onderzoek is gebleken dat 25% van de Nederlandse melkveehouders in Nederland kennis heeft over de veranderende wet- en regelgeving in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. De kennis over de veranderingen in het 7^e NAP is onder melkveehouders in Oost-Nederland kleiner dan de kennis over het GLB. Daarbij blijkt uit onderzoek dat de Nederlandse melkveehouder die de Gecombineerde Opgave zelf doet, vaker over kennis beschikt over deze onderwerpen. Qua ondersteuning hebben ondernemers behoefte aan een terugval mogelijkheid, wanneer de melkveehouder er zelf niet uitkomt. Daarnaast is er binnen de onderzoekspopulatie behoefte aan meer duidelijkheid en transparantie over de wetgeving, om zo de onzekerheid bij de melkveehouders weg te nemen.

Naar aanleiding van dit onderzoek wordt advies- en accountancykantoren aanbevolen om de kennis van melkveehouders over de veranderende wet- en regelgeving te vergroten door middel van het verspreiden van informatie via vakbladen en artikelen. Hiermee wordt ook voorzien in de behoefte aan duidelijkheid. Als laatste wordt advies- en accountancykantoren aanbevolen een ondersteunende hand te bieden wanneer nodig. Waarbij advies- en accountancykantoren zich hoofdzakelijk op ondernemers moeten richten die de Gecombineerde Opgave (gedeeltelijk) uit besteden.

SUMMARY

In this report, a qualitative study was conducted with the aim of finding out what the knowledge of the Dutch dairy farmers is and what their needs are when it comes to the changing laws and regulations. Based on the conclusions of this research, consultancy and accountancy firms are recommended how to respond on the changes in the dairy farming market. To answer the objective, the following research question was formulated:

How can consultancy and accountancy firms support the Dutch dairy farmer in Eastern Netherlands in the changing legislation and regulations?

To answer the research question, eight interviews were conducted with dairy farmers in Eastern Netherlands in July and the first week of August. During this period there have been conversations about the knowledge of the changes in legislation and regulations. In addition, the needs of dairy farmers about these subjects were discussed.

The results of the study showed that 25% of the Dutch dairy farmers have knowledge about the changing laws and regulations in the Common Agricultural Policy. Among the dairy farmers, knowledge about the changes in the 7th NAP is less than knowledge about the CAP. Research shows that the Dutch dairy farmer who does the annual administration of agricultural data himself, has in general more knowledge about these subjects. As far as support is concerned, entrepreneurs need a fall-back position when the dairy farmer is unable to solve the problem himself. In addition, there is a need within the research population for more clarity and transparency about the legislation, in order to remove uncertainty among dairy farmers.

As a result of this research, consultancy and accountancy firms are recommended to increase dairy farmers' knowledge of the changing legislation regulations by distributing information through journals and articles. This will also contribute to the need for clarity. Finally, consultancy and accounting firms are recommended to offer a supporting hand when needed. In this respect, consultancy and accountancy firms should mainly focus on entrepreneurs who have (partially) outsourced the annual administration of agricultural data.

LIJST VAN AFKORTINGEN

7 ^e (N)AP	7 ^e Nitraat Actieprogramma
ANLb	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
BBR	Basis Betalingsregeling
EAFRD	European Agricultural Fund for Rural Development
EAGF	European Agricultural Guarantee Fund
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
Ministerie van LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
NSP	Nationaal Strategisch Plan
POP	Plattelands OntwikkelingsProgramma
RVO	Rijkdienst voor Ondernemen
WUR	Wageningen University and Research

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Blijvend grasland:

Land waarop voor tenminste vijf achtereenvolgende jaren gras is geteeld. Vanaf het 6e jaar kan het land worden aangemerkt als blijvend grasland.

Jonge landbouwers:

Er is sprake van een jonge landbouwer, wanneer de landbouwer/agrariër 40 jaar of jonger is.

Gecombineerde Opgave:

Registratie waarin percelen, grondsoorten en dieren/dieraantallen per bedrijf worden vastgelegd.

Grondgebonden:

Er is sprake van grondgebondenheid wanneer een bedrijf de volledige mestproductie van melkvee, kan plaatsen op eigen grond, binnen de geldende gebruiksnormen.

De Green Deal:

Dit is een Europees initiatief om klimaatverandering en milieuaantasting tegen te gaan en zo Europa om te vormen tot een moderne, grondstoffenefficiënte en concurrerende economie.

Landbouwer:

Ondernemer die grond bewerkt, gewassen teelt of dieren houdt met als doel hier inkomen mee te verdienen.

Lössgrond:

Grondsoort in Nederland. Hoofdzakelijk voorkomend in Limburg.

Rustgewassen:

Groep van plantensoorten met als eigenschap stikstof te kunnen binden in de grond.

Semigestructureerde interviews:

Bij semigestructureerde interviews wordt een deel van de vragen voorafgaand aan het interview vastgelegd. De volgorde waarin de vragen worden gesteld zijn flexibel en de respondenten kunnen volledig vrij antwoorden. Ook kan de interviewer doorvragen op antwoorden.

1. AANLEIDING

De Nederlandse melkveehouderij kent in 2020 bijna 16.000 bedrijven, die gezamenlijk 1,6 miljoen dieren houden (WUR, 2021). Gezamenlijk gebruiken de Nederlandse melkveehouders 995.000 ha grond, wat 27% van het totale landoppervlak in Nederland betreft (Ministerie van Landbouw, 2018). Om al deze gegevens te registreren moeten melkveehouders veel gegevens vastleggen met betrekking tot de bedrijfsvoering. De gegevens van de Nederlandse melkveehouderij worden vastgelegd in verschillende programma's, wat wordt gereguleerd vanuit de Rijksdienst voor Ondernemen (RVO). Zo worden in de Gecombineerde Opgave gegevens geregistreerd met betrekking op grondgebruik, plaatsingsruimte voor mest, maar ook gegevens met betrekking op het verkrijgen van landbouwsubsidies (wat nu nog op basis van betalingsrechten gebeurt). Deze registratie is onder andere nodig voor het verkrijgen van landbouwsubsidies. Advies- en accountancykantoren zijn hierbij vaak een ondersteunende, maar ook uitvoerende factor voor Nederlandse melkveehouders. Zo dienen zij voor een deel van de melkveehouders de Gecombineerde Opgaven in en stellen zij de mestplannen voor melkveehouderijen, maar ook andere agrariërs op.

De landbouwsubsidies worden toegekend vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Deze landbouwsubsidies zijn een belangrijke inkomenssteun voor zowel Nederlandse als andere Europese boerenbedrijven. Europa kent bijna 6,3 miljoen boeren die inkomenssteun vanuit de Europese Unie ontvangen. In de meeste gevallen, maar sterk wisselend per land, gaat het om een aanzienlijk deel van het totale inkomen. Over de laatste tien jaar was dat bijna 50% (Europese Commissie, 2022). Echter werd er door een aantal Europese landen, waaronder Engeland en Zweden, al een aantal jaren gepleit voor een afschaffing van de directe betalingen (Uthes et al., 2011.). Zo blijkt uit onderzoek van Gohin, A. en Zheng, Y. (2020) dat het toepassen van directe betalingen er namelijk voor heeft gezorgd dat de Europese landbouwprijzen volatieler zijn geworden in vergelijking tot de prijzen op de wereldmarkt. Het zou negatieve effecten kunnen hebben op de winstgevendheid van Europese agrariërs, wanneer de directe betalingen worden afgeschaft en de agrariërs moeten concurreren met de prijzen op de wereldmarkt (Gohin & Zheng, 2020).

Naast het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid hebben alle boerenbedrijven ook te maken met het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Dit programma is opgesteld om waterverontreiniging, die wordt veroorzaakt door een te veel aan nitraten uit agrarische bronnen, maar ook rioolwaterzuiveringsinstallaties en verontreiniging vanuit buitenlandse aanvoer te verminderen (LNV, 2021, p. 7). In het 7e Actieprogramma heeft vooral het mestbeleid een grote invloed op de Nederlandse melkveehouderij. "Het toekomstig mestbeleid wordt uitgewerkt in drie sporen: 1) grondgebondenheid, 2) transparante en hoogwaardige mestverwerking van niet-grondgebonden veehouderijbedrijven en 3) gebiedsgerichte aanpak waterkwaliteit in gebieden waar de waterkwaliteit achter blijft." (LNV, 2021, p. 8) Vooral de mogelijke invoering van een

grondgebonden¹ melkveehouderij kan veel invloed hebben op de bedrijfsvoering van Nederlandse melkveehouders. In 2017 had 46,2% geen fosfaatoverschot, wat betekent dat zij grondgebonden waren (Veeteelt, 2019). Dit zou betekenen dat nog niet de helft van de 16.000 bedrijven aan de nieuwe toekomstige regelgeving kan voldoen.

Deze twee programma's gaan op de schop in 2023. Met ingang van 2023 zijn er andere regels van toepassing en vindt uitbetaling van landbouwsubsidies plaats op een andere wijze. De programma's zijn op zichzelf staand, maar toch erg verweven met elkaar door het Nationaal Strategisch Plan (de Nederlandse invulling van het GLB). Het grote verschil tussen de twee programma's is dat aan het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn moet worden voldaan en deelname aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid optioneel is. Daarnaast zijn beide programma's nog in ontwikkeling, wat betekent dat de eisen nog kunnen veranderen. Dit zorgt voor onzekerheid en onduidelijkheid bij veel melkveehouders. Daarbij speelt kennis van agrariërs een belangrijke rol in het realiseren van succesvolle innovaties in de agrarische sector in het algemeen en dus ook bij het aangaan van veranderingen en nieuw beleid (Stuiver, Leeuwis & van der Ploeg, p.93, 2004). Aangezien in beide genoemde programma's het om innovaties van eerdere publicaties gaat is het belangrijk dat melkveehouders over voldoende kennis beschikken om de innovaties/veranderingen tot een succes te maken.

Kortom, er veranderen veel regels en eisen omtrent inkomenssteun en bedrijfsvoering voor Nederlandse agrariërs. Echter zijn de nieuwe regels nog niet definitief vastgesteld. Zo is het NSP nog in ontwikkeling, waarbij goedkeuring tot uiterlijk december 2022 op zich kan laten wachten (LNV, 2021). Daarnaast is het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn nog niet goedgekeurd door de Europese Commissie. Zo is er in februari 2022 een addendum ingediend, omdat in de ontwerpversie nog niet alle doelen voldoende worden behaald, aldus de Europese Commissie (LNV, 2022). Aan de andere kant komen de data om aanmeldingen te doen voor onder andere het GLB steeds dichterbij. Zo moet per 31 oktober 2022 het eerste verzoek voor vergroening zijn ingediend bij het RVO. Dit zijn veel ingrijpende veranderingen voor Nederlandse melkveehouders.

¹ Grondgebonden. Er is sprake van grondgebondenheid wanneer een bedrijf de volledige mestproductie van melkvee, kan plaatsen op eigen grond, binnen de geldende gebruiksnormen. (Groeneveld, p. 33)

1.1. Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de kennis van Nederlandse melkveehouders over het veranderende Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn en het verstrekken van inkomenssteun. Hierbij ligt de nadruk op:

- Wat zijn de verwachtingen van Nederlandse melkveehouders ten aanzien van de veranderingen per 2023?
- Wat kan de Nederlandse melkveehouders nu al doen om in 2023 te kunnen voldoen aan de veranderende wet- en regelgeving?
- Staan melkveehouders proactief of juist afwachtend in het proces?
- Wat ervaren de Nederlandse melkveehouders hierbij als belemmeringen?
- Welke ondersteuning denken melkveehouders hierin nodig denken te hebben?

Op basis van deze informatie kan inzicht worden verkregen in de huidige kennis van de Nederlandse melkveehouder en op welke gebieden advies- en accountancykantoren Nederlandse melkveehouders kunnen ondersteunen. De hoeveelheid kennis van de melkveehouder wordt beoordeeld door de onderzoeker op het moment van afnemen van het interview.

1.2. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zal kort worden stilgestaan bij het belang van inkomenssteun voor Nederlandse agrariërs. Ook zal er dieper worden ingegaan op de verschillende veranderende wet- en regelgeving per 2023. Hierna zal de knowledge gap worden toegelicht. Op basis van de knowledge gap worden de onderzoeksvraag met bijbehorende deelvragen opgesteld en toegelicht.

Vervolgens zal in hoofdstuk 3 worden toegelicht, hoe de methode voor het vinden van antwoorden op de onderzoeksvragen, er uit zal zien.

2. INLEIDING

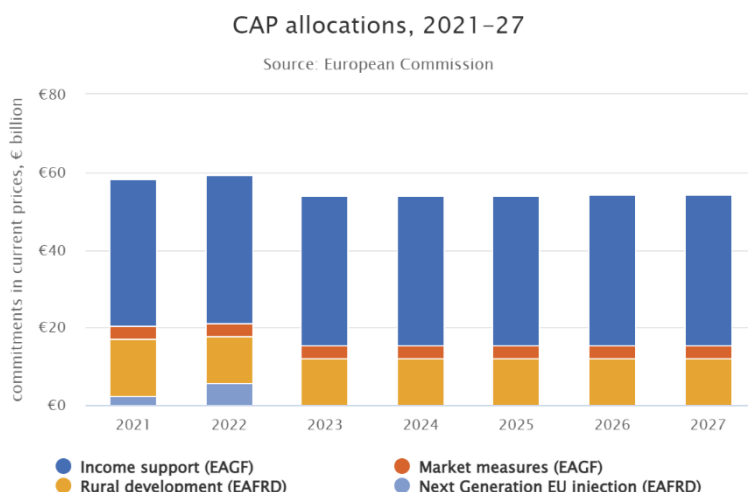
In dit hoofdstuk zal dieper worden ingegaan op het belang van inkomenssteun voor Nederlandse melkveehouders, maar ook welke wet- en regelgeving er verandert op dit gebied in 2023.

2.1. Inkomenssteun voor Nederlandse melkveehouders

Jaarlijks ontvangen veel melkveehouders inkomenssteun vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid als aanvulling op het inkomen. De inkomens van landbouwers liggen namelijk nog altijd lager dan de inkomens van werknemers uit andere sectoren. Zo bedraagt het inkomen van Europese agrariërs gemiddeld 46,5% van het totaal inkomen van niet-agrariërs (Jacobsen, 2020).

De inkomenssteun voor Nederlandse landbouwers wordt geregeld vanuit het Common Agricultural Policy. Het Common Agricultural Policy, ook wel Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, is het grootste beschikbaar gestelde budget vanuit de Europese Unie (Nicholas et al., 2021). Het budget van €387 miljard wordt gefinancierd uit twee fondsen, namelijk: het European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) en het European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) (Commissie, 2018).

In figuur 1 is te zien dat het grootste gedeelte van het budget wordt uitgekeerd aan inkomenssteun, ook wel pijler 1 uit het GLB. Het overige gedeelte wordt toebedeeld aan drie categorieën: plattelandsontwikkeling, marktmaatregelen en steun voor de volgende generatie landbouwers. Het budget wordt jaarlijks kleiner, waarbij er vanaf 2023 geen geld meer wordt uitgekeerd aan landbouwers die voldoen aan de regeling van jonge landbouwers. De steun voor de volgende generatie landbouwers verdwijnt daarmee.

Figuur 1: verdeling fondsen per categorie (Europese Commissie, 2021)

Het bedrag dat beschikbaar wordt gesteld voor inkomenssteun aan Nederlandse agrariërs verschilt per jaar. In 2020 is er 837 miljoen EUR beschikbaar gesteld, waarbij bijna 80% werd besteed aan directe betalingen. Het overige gedeelte werd besteed aan marktmaatregelen en plattelandsontwikkeling (figuur 2).

Financial aspects				
Common Agricultural Policy expenditure				
Total expenditure (million EUR), of which:	2020	837	1.5%	of EU27_2020
Direct payments (%)	2020	79.6%	69.9%	in EU27_2020
Market measures (%)	2020	2.7%	4.6%	in EU27_2020
Rural development (%)	2020	17.7%	25.5%	in EU27_2020

Figuur 2: Nederlandse uitgaven naar categorie (EC, Statistical Factsheet Netherlands, 2021)

Vanaf 2023 richt het GLB zich op drie pijlers om de transitie naar een duurzame agrarische sector meer te belonen, door middel van:

1. Een groener Gemeenschappelijk Landbouwbeleid;
2. Een eerlijker Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en;
3. Het verbeteren van de concurrentieposities.

Een groener GLB wordt gerealiseerd door een gedeelte van het budget, dat nu wordt besteed aan directe betalingen, te verplaatsen naar de beloning van ecoregelingen gericht op verbetering van biodiversiteit, bodem en waterkwaliteit en het klimaat. Daarnaast moeten de nationale invullingen van het GLB een significante bijdrage gaan leveren aan de Europese Green Deal². Onder het thema “eerlijker Gemeenschappelijk Landbouwbeleid” vallen regelingen waarbij de directe betalingen meer aan de kleine en middelgrote bedrijven moet worden uitbetaald in plaats van de grote bedrijven. Daarnaast moet onder dit thema meer gendergelijkheid en de participatie van vrouwen worden gerealiseerd en de leeftijd van de beroepsgroep omlaag. Uit onderzoek van Recanati et al. (2019) blijkt dat in heel Europa minder dan 32% van de beroepsgroep een vrouw is en dat 78% van de beroepsbevolking ouder is dan 44. Om verjonging van de sector te bevorderen worden onder dit thema jonge landbouwers meer ondersteund, in de vorm van een eenmalige bijdrage.

Het laatste thema, het verbeteren van de concurrentiepositie, wil de Europese Unie behalen door de positie van landbouwers te versterken en het concurrentievermogen te verbeteren. De nieuwe plannen hebben als doel de samenwerkingen tussen producenten te versterken. Daarnaast wordt een crisis reserve van ruim €450 miljoen aangelegd om tegenslagen op te kunnen vangen (Europese Commissie, 2021).

Uit bovenstaande blijkt dat nog altijd veel melkveehouders gebruik maken van de inkomenssteun uit het GLB en dat deze inkomenssteun ook een aanzienlijk deel van het totale inkomen beslaat (Jacobsen, 2020). Dat per 2023 de betalingen grotendeels een ander doel zullen dienen, is een ding dat zeker is. Vanaf 2023 zal de Europese

² De Green Deal is een Europees initiatief om klimaatverandering en milieuaantasting tegen te gaan en zo Europa om te vormen tot een moderne, grondstoffenefficiënte en concurrerende economie (Europese Commissie, 2022).

Commissie zich meer richten op het verstrekken van gelden, die bijdragen aan een groener en eerlijker GLB en het verbeteren van de concurrentiepositie van landbouwers in de Europese en mondiale markt.

2.2. Veranderende wet- en regelgeving 2023

2.2.1. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) is een beleid op Europees Niveau en is in de jaren '50 in het leven geroepen. Na de Tweede Wereldoorlog werd het doel gesteld de agrarische sector in Europa te versterken, voedseltekorten te voorkomen en inkomenssteun aan agrariërs te bieden. Nu er in de 21e eeuw over het algemeen geen sprake meer is van voedseltekorten op het Europees continent, richt het GLB zich met een hernieuwde versie op het duurzaam produceren van voedsel. Na verschillende herzieningen en hervormingen is het GLB sinds 2008 gericht op het nemen van acties tegen klimaatverandering en het uitvoeren van watermanagement. De aanpassingen die in 2023 worden doorgevoerd, worden gelijkgetrokken met de duurzame en sociale ambities van de Europese Commissie, vastgelegd in de Green Deal. Hierbij staan verbetering van biodiversiteit, waterkwaliteit, klimaat, landschap en bodem en lucht centraal. (Europa.Nu, sd)

Het huidige beleid bestaat uit twee pijlers: het verstrekken van landbouwsubsidies en subsidies gericht op plattelandsontwikkeling (POP). Het dienende doel is het voorzien van boeren van inkomenssteun, marktregulering en plattelandsontwikkeling. De nieuwe hervormingen van het beleid zullen in januari 2023 worden geïntegreerd in de Europese landbouw. De hervormingen zullen zich richten op de ontwikkeling van een duurzame en competitieve landbouwsector. Deze hervormingen leveren een bijdrage aan het halen van de doelen in de Europese Green Deal en het 7e Nitraat Actieprogramma.

In het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid zijn negen specifieke doelen vastgelegd, te noemen:

1. Een leefbaar landbouwinkomen en voedselzekerheid;
2. Concurrentievermogen verbeteren;
3. Positie in de waardeketen optimaliseren;
4. Klimaatverandering tegengaan en inspelen op duurzame energie;
5. Efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen zoals water, bodem en lucht;
6. Bescherming van de biodiversiteit;
7. Jonge landbouwers compenseren/belonen;
8. Ontwikkeling in plattelandsgebieden;
9. Maatschappelijke verwachtingen inzake voedsel en gezondheid, onder meer wat betreft veilig, voedzaam en duurzaam voedsel, voedselverspilling en dierenwelzijn.

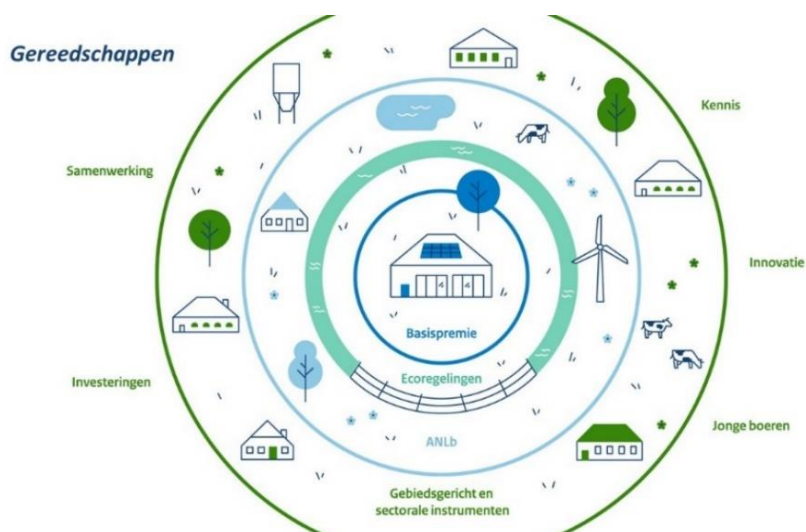
Deze doelstellingen zijn verwerkt in het Nationaal Strategisch Plan en omgezet in acties om aan deze doelstellingen te voldoen. Hieruit kan worden geconcludeerd dat

Nederlandse melkveehouders zich meer voor bovenstaande doelen moeten inzetten om zo hun bijdrage te leveren aan het verbeteren van de biodiversiteit, landschap en klimaat en de kwaliteit van lucht, bodem en water.

2.2.2. Nationaal Strategisch Plan

Om op nationaal niveau te voldoen aan de gestelde eisen en voorwaarden in het GLB heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit eind 2021 het Nationaal Strategisch Plan gepresenteerd. In hoofdlijnen bestaat het NSP uit drie onderdelen. Het eerste onderdeel is de basispremie. In eerdere versies van het GLB vormde de basispremie de kern van het beleid. In de hervorming van 2023 is er een nieuw onderdeel opgenomen onder de basispremie, namelijk: conditionaliteiten. Wanneer er wordt voldaan aan een negental van conditionaliteiten, wordt er uitkering van de basispremie toegepast. Om de basispremie met conditionaliteiten is een nieuwe ring toegevoegd: de ecoregelingen. De ecoregelingen worden gevormd door een twintigtal activiteiten ten behoeve van bodem, water, klimaat, landschap en biodiversiteit (GLB, sd).

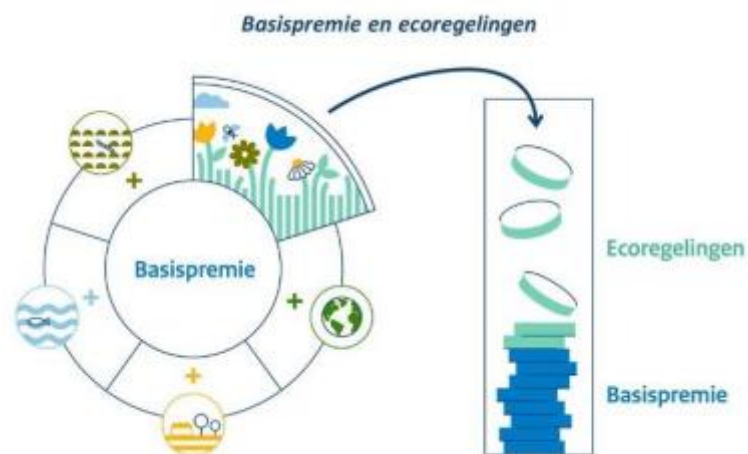
Naast de regelingen op individueel niveau, is het mogelijk om met meerdere boeren deel te nemen aan Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). In tegenstelling tot de basispremie en de ecoregelingen wordt er bij het ANLb door boeren samengewerkt aan natuurbeheer in een bepaald gebied. Tot slot worden er in de buitenste cirkel niet-grondgebonden instrumenten opgenomen. Hierbij zijn compensaties voor gebiedsgerichte aanpak van specifieke problemen mogelijk. Hieronder vallen ook compensaties voor investeringen en kennisontwikkeling en de subsidie voor jonge landbouwers (GLB, sd). Er is sprake van een jonge landbouwer als “u niet ouder dan 40 bent in het jaar waarin uw bedrijf voor het eerst uitbetaling van betalingsrechten aanvraagt. En u bent niet ouder dan 40 in het jaar waarin u voor het eerst blokkerende zeggenschap heeft. We gaan uit van de leeftijd die u in die jaren op 31 december heeft.” (RVO, 2022)

Figuur 3: opbouw Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (RVO, 2022)

In figuur 3 is de opbouw van het hernieuwde Gemeenschappelijk landbouwbeleid te zien. Hierin is de opbouw van verschillende categorieën grafisch weergegeven.

De basisbetalingsregeling (BBR) verandert met ingang van 2023 in de basispremie. De basispremie zal lager worden dan de premie die werd uitgekeerd onder de basisbetalingsregeling. Daarnaast verandert de basis van de uitbetaling. Waar voorheen werd uitbetaald op basis van het aantal betalingsrechten, wordt vanaf 2023 uitbetaald naar aantal hectares subsidiabele landbouwgrond en landschapselementen. Agrarisch ondernemers mogen aanspraak maken op de basispremie, wanneer zij voldoen aan de vastgestelde conditionaliteiten (RVO, 2022).

Figuur 4: opbouw ecoregelingen in combinatie met de basispremie (RVO, 2022)

In het GLB van 2023 worden de ecoregelingen in het leven geroepen. Deze activiteiten dienen ter verbetering van biodiversiteit, bodem en lucht, klimaat, landschap en water. Zoals in figuur 4 is te zien, vormen deze regelingen een beloning boven op de basispremie. Op alle vijf gebieden dienen voldoende punten te worden gescoord voor de instapeis (het ontvangen van premie voor de gedane activiteiten). Het aantal punten dat behaalt dient te worden, kan worden berekend door het aantal hectares landbouwgrond te vermenigvuldigen met vijf. Deze te punten worden daarbij weer verdeeld over de vijf aandachtspunten, met elk een eigen weging. Aan de hand van het soort activiteiten en de impact daarvan, worden bedrijven in gedeeld in drie categorieën: brons, zilver en goud. Deze categorie bepaalt de hoogte van de premie per hectare (RVO, 2022).

Biologische bedrijven ontvangen bij voorbaat de gouden premie. Er zijn twintig eco-activiteiten genoemd in de conceptversie van het RVO. Later in 2022 maakt het RVO de lijst met activiteiten en voorwaarden definitief bekend. Agrarisch natuur en landschapsbeheer wordt gecoördineerd vanuit gecertificeerde agrarisch collectieven. Deze collectieven vragen subsidie aan voor hun activiteiten. Agrarisch natuur en landschapsbeheer heeft als doel: optimalisatie van beheer in bestaande leefgebieden voor weide- en watervogels, akkersoorten en landschapselementen. In het hernieuwde GLB wordt er extra ingezet op de water- en klimaatmaatregelen. De leefgebieden en categorieën worden door provincies aangewezen in het zogenoemde Natuurbeheerplan.

Er is dus niet in het gehele land geld beschikbaar voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, maar enkel op de plekken waar dat nodig wordt geacht (NSP-GLB-23-27, 2021).

Per januari 2023 gaat de manier van het uitbetalen van landbouwsubsidies dus op de schop. Landbouwbedrijven moeten meer activiteiten, in vergelijking met het huidige beleid, ondernemen om te voldoen aan de eisen voor inkomenssteun. Daarentegen kan er wel op verschillende manieren inkomenssteun worden ontvangen, namelijk door: de middel van de basispremie (met bijbehorende conditionaliteiten), de premie te behalen door het uitvoeren van ecoregelingen en een premie door in een collectief van boeren samen te werken (ANLb). Kortom: mogelijkheden genoeg, maar extra inspanning is nodig.

2.2.3. 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijnen

De inzet van het 7e Actie Programma (AP) wordt noodzakelijk geacht om de doelen van de Nitraatrichtlijn en Kaderrichtlijn Water te behalen. Het 7e AP richt zich dan ook op een transitie naar een duurzamere manier van telen en verbeteren van de waterkwaliteit. Het 7e AP is ingedeeld in zes pijlers, die een mix vormen van verplichtende en faciliterende maatregelen om deze doelen te behalen. De verwachting is dat pijlers A, B en C voor de meeste aanpassingen binnen de huidige manier van boeren zorgen voor melkveehouders (Component Agro, 2022).

Pijler A is gericht op het realiseren van duurzame bouwplannen in combinatie met rustgewassen, vanggewassen en blijvend grasland. Vanaf 2023 wordt er gestart met het invoeren van de plannen met betrekking tot duurzame bouwplannen, waarnaar er stapsgewijs zal worden toegewerkt naar verplichte duurzame bouwplannen in 2027. De plannen die per januari 2023 in werking treden zijn:

- Het telen van rustgewassen in de rotatie 1 op 4 op alle zand- en lössgronden;
- Het telen van een vanggewas na de hoofdteelt op 100% van het areaal op zanden lössgronden;
- Aandeel grasland op het eigen areaal bij melkvee en rundvleesvee (percentage nader te bepalen door de overheid).

Per 2027 worden de maatregelen aangescherpt en aangevuld. In 2027 dienen er rustgewassen in de rotatie 1 op 3 geteeld te worden en dient een deel van het eigen areaal, op melkvee en rundvleesvee bedrijven, blijvend grasland³ te zijn (LNV, 7e Nederlandse Actieprogramma Nitraatrichtlijn, 2021, p. 58). Uit onderzoek van Iepema et al., (2021) blijkt dat er in permanente graslandbodems een grotere koolstofvoorraad

³ Blijvend grasland: land waarop voor tenminste vijf achtereenvolgende jaren gras is geteeld. Vanaf het 6e jaar kan het land worden aangemerkt als blijvend grasland.

aanwezig is en het bodemleven beter was dan in jonge graslandbodems. Hierdoor kan uitspoeling verminderd worden en de waterkwaliteit verbeteren.

Pijler B en C richten zich op het verbeteren van de waterkwaliteit door middel van een gebiedsgerichte aanpak. De gebiedsgerichte aanpak wordt gebaseerd op de al ontwikkelde samenwerkingen tussen agrariërs en de waterschappen. Om de waterkwaliteit te verbeteren zijn verschillende regels opgesteld, onder andere vanuit de EU, waaronder het mest-uitrijdseizoen en de stikstofgebruiksnormen vallen. Volgens onderzoek van De Vries et al., (2021) moet de stikstofgift in Nederland met 74% dalen om de drempelwaarden voor oppervlaktewater te behalen. Deze plannen opgesteld onder pijler B en pijler C zijn ingericht met verplichtende maatregelen die generiek voor de verbetering van de waterkwaliteit dienen. Voorbeelden hiervan zijn het verschuiven van de start van het mest-uitrijdseizoen, en het limiteren van de najaarsbemesting. Een aanpassing van de stikstofgebruiksnormen valt ook onder de maatregelen van pijler C.

Pijler D, E en F hebben vooral een dienende rol aan het 7^e Actieprogramma. Hierbij worden activiteiten ondernomen om de kennis en communicatie over het mestbeleid te verbeteren en vergroten. Daarnaast worden er maatregelen genomen om de controle en handhaving van de genoemde maatregelen te realiseren (LNV, 2021, p. 58).

In hoofdlijnen dient het 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijnen een ander doel dan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, namelijk het verbeteren van de waterkwaliteit. Daarbij is belangrijk te weten dat de genoemde veranderingen in het 7^e NAP verplicht zijn en deelname aan het GLB optioneel is. Het 7^e NAP zal dus een dwingender beleid zijn voor melkveehouders, waarbij inspanningen niet worden beloond, maar wel noodzakelijk zijn.

2.3. Knowledge-gap

Uit voorgaande paragrafen blijkt dat er nog veel onzekerheden zijn omtrent de nieuwe plannen vanuit zowel de Europese Commissie als het ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselkwaliteit. Hierbij zijn het Nationaal Strategisch Plan en het 7e Actieprogramma nog niet definitief vastgesteld. Dat er veel gaat veranderen op korte termijn is iets wat wél zeker is. Daarbij komt kijken dat niet iedere veehouder zich hier evenveel in zal verdiepen, terwijl het om ingrijpende veranderingen gaat. Daarnaast is dit een nieuwe markt voor advies- en accountancykantoren, die kunnen inspringen op de vraag om ondersteuning bij deze veranderingen. Daarom is het belangrijk om te achterhalen over hoeveel kennis de Nederlandse melkveehouder momenteel daadwerkelijk beschikt en of hij/zij dit voldoende achten om per 2023 mee te gaan in de nieuwe wet- en regelgeving of dat zij graag ondersteuning ontvangen op deze gebieden. Om antwoord te krijgen op deze vragen en onbekendheden is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Hoe kunnen advies- en accountancykantoren de Nederlandse melkveehouder in Oost-Nederland ondersteunen in de veranderende wet- en regelgeving?

Uit onderzoek naar de veranderende wet- en regelgeving blijkt dat er op veel verschillende gebieden aanpassingen gedaan zullen worden ten opzichte van het huidige beleid. Echter zijn de details van de veranderingen nog niet bekend, wat voor onzekerheden bij zowel melkveehouders als bij advies- en accountancykantoren zorgt. Daarbij komt kijken dat niet alle melkveehouders evenveel en even zware maatregelen moeten nemen om hun bijdrage in het nieuwe beleid te leveren. Daarom wordt er alleen onderzoek gedaan naar melkveehouders in Oost-Nederland.

Om in beeld te krijgen welke kennis er aanwezig is bij Nederlandse melkveehouders in Oost-Nederland zal dit worden getoetst aan de hand van een deskstudie en semigestructureerd interview. Om er zeker van te zijn dat er voldoende informatie wordt verkregen om een antwoord op de onderzoeksvraag te formuleren zijn er drie deelvragen opgesteld:

1. Wat verandert er in het GLB, het 7^e NAP en de inkomenssteun voor agrariërs per 2023 ten opzichte van het huidige beleid?
2. Welke kennis over de veranderingen is er aanwezig bij de Nederlandse melkveehouder in Oost-Nederland?
3. Aan welke ondersteuning hebben Nederlandse melkveehouders in Oost-Nederland behoefte ten aanzien van de veranderende wet- en regelgeving genoemd in het hernieuwde GLB en 7^e NAP?

Met de uitkomsten van het onderzoek wordt een aanbeveling geschreven aan advies- en accountancykantoren over hoe zij kunnen inspelen op de ondersteuning van melkveehouders in Oost-Nederland.

3. AANPAK

In de aanpak zal worden beschreven hoe het onderzoek wordt uitgevoerd om tot beantwoording van de hoofd- en deelvraag te komen.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Hoe kunnen advies- en accountancykantoren de Nederlandse melkveehouder ondersteunen in de veranderende wet- en regelgeving?

Om een antwoord te formuleren op de deelvragen, en uiteindelijk de hoofdvraag, te vinden wordt er een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. De vraagstelling duidt op de ervaringen en kennis van Nederlandse melkveehouders met het GLB en 7^e NAP. Om daadwerkelijk te kunnen achterhalen welke kennis en ervaringen melkveehouders hebben met deze onderwerpen, is een interview met een exploratief karakter nodig om de behoeften te kunnen onderzoeken. De methode van kwalitatief onderzoek, met een exploratief karakter, die hier het beste bij past zijn semigestructureerde interviews (Stuckey, 2013).

Als handvat voor het opstellen van het interview is een soortgelijk onderzoek in de glastuinbouw gebruikt. In dat rapport werd onderzoek gedaan naar de verwachtingen, ervaringen en kennis betreft een transitie naar fossielvrij en emissiearm ondernemen in 2050 (Lauwere, Burg, & Splinter, 2019).

3.1. Methode deelvraag 1

De eerste deelvraag is: wat veranderd er in het GLB, het 7^e NAP en de inkomenssteun voor agrariërs per 2023 ten opzichte van het huidige beleid? Voor het formuleren van een antwoord op deelvraag 1 wordt er een deskstudie uitgevoerd. In deze deskstudie wordt het hernieuwde Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijnen en uitbetaling van inkomenssteun vergeleken met het geldende beleid in 2022. Hierbij zullen verschillen en overeenkomsten worden onderzocht, waarna er geconcludeerd kan worden welke veranderingen er daadwerkelijk plaats zullen vinden.

3.2. Methode deelvraag 2

Deelvraag 2 luidt: Welke kennis over de veranderingen is er aanwezig bij de Nederlandse melkveehouder in Oost-Nederland? Om antwoord te vinden op deze deelvraag bestaat het onderzoek uit semigestructureerde interviews⁴, waarbij aan de hand van een vragenlijst getoetst wordt op de kennis die Nederlandse melkveehouders beschikken over de veranderende wet- en regelgeving per 2023. Het doel is om een inzicht te verkrijgen in de verwachtingen, ervaringen en kennis van de Nederlandse

⁴ Bij semigestructureerde interviews wordt een deel van de vragen voorafgaand aan het interview vastgelegd. De volgorde waarin de vragen worden gesteld zijn flexibel en de respondenten kunnen volledig vrij antwoorden. Ook kan de interviewer doorvragen op antwoorden (Scribbr, 2022) (Stuckey, 2013).

melkveehouder in het oosten van het land. Semigestructureerde interviews zijn een goede manier om deze waarden te toetsen. De interviews worden door één onderzoeker afgenomen.

Het interview is semigestructureerd, wat betekent dat de vragenlijst als uitgangspunt wordt gebruikt voor het gesprek. Echter wordt daaraan niet te strak vastgehouden (Stuckey, 2013). Kenmerkend voor een semigestructureerd interview is dat de ondernemer steeds meer wordt gestimuleerd om verder te denken en te praten over onderwerpen. De interviews worden opgenomen op audio en getranscribeerd. Vervolgens wordt het interview geanalyseerd op basis van de grounded theory-methode. Bij grounded theory kan een interview diverse kanten op gaan. Daarom wordt de getranscribeerde tekst als uitgangspunt gebruikt voor de analyse (Lauwere, Burg, & Splinter, 2019).

De interviews hebben een exploratief karakter. De vragenlijst is opgesteld als uitgangspunt voor de gesprekken en opgenomen in bijlage 1. De volgende onderwerpen komen in het interview naar voren:

- De ontwikkeling van de onderneming en ambities voor de toekomst;
- De ontwikkelingen in de sector, onder andere op het gebied van grondgebondenheid, rustgewassen, inkomenssteun en ecoregelingen;
- De mening van de geïnterviewde ondernemer over de onderwerpen en de herkomst van de mening daarvan;

3.3. Methode deelvraag 3

Deelvraag 3 luidt: aan welke ondersteuning hebben Nederlandse melkveehouders in Oost-Nederland behoefte ten aanzien van de veranderende wet- en regelgeving genoemd in het hernieuwde GLB en 7^e NAP? Om een antwoord te kunnen formuleren op deelvraag drie wordt dezelfde methode gebruikt als bij deelvraag twee. Er zal dus wederom sprake zijn van kwalitatief onderzoek met een exploratief karakter. Hierbij zullen dezelfde melkveehouders worden geïnterviewd als bij deelvraag twee. Echter zullen er andere vragen worden gesteld om voldoende informatie te verzamelen voor beantwoording van deelvraag drie. Om antwoord te vinden op deze deelvraag zal er in het interview meer gericht worden op de onderwerpen:

- Wat de toekomst van het bedrijf is met het oog op de veranderende wet- en regelgeving;
- Waar volgens de ondernemer de kansen en bedreigingen liggen voor zijn/haar onderneming.
- Hoe deze kansen kunnen worden aangegrepen, zodat de ondernemer hier voordelen van ondervindt.
- Hoe de bedreigingen kunnen worden uitgeschakeld, zodat de ondernemer er geen nadelen van ondervindt.

3.4. Onderzoekspopulatie en validiteit

Voor het onderzoek dat wordt uitgevoerd bij deelvraag 2 en 3 worden er acht Nederlandse melkveehouders geïnterviewd in de periode van juni tot en met augustus 2022. Alle melkveehouders zijn gevestigd in Oost-Nederland. Bij dit onderzoekers blijven de geïnterviewde anoniem, zodat de ondernemers vrij uit kunnen spreken en de resultaten niet naar personen te herleiden zijn. Bij het selecteren van de steekproef worden er bedrijven gekozen op basis van grootte van het bedrijf, zodat alle soorten melkveehouders zijn vertegenwoordigd in het onderzoek.

De onderzoekspopulatie ziet er als volgt uit:

1. Twee gestopte melkveehouders met enkel nog wat grond in bezit;
2. Twee melkveehouders met een aantal melkkoeien tot 50 stuks;
3. Twee melkveehouders met een aantal melkkoeien van 51 tot 100 stuks;
4. Twee melkveehouders met een aantal melkkoeien boven de 100 stuks.

Voor een goed onderzoek is validiteit en betrouwbaarheid van belang. Dit houdt in dat de resultaten van het onderzoek representatief zijn aan de daadwerkelijke populatie. Bij kwalitatief onderzoek wordt het aantal interviews bepaald aan de hand van de theoretische saturatie. Saturatie houdt in dat er wordt doorgegaan met het verzamelen en analyseren van onderzoeksmateriaal, totdat er zich geen nieuwe informatie meer voordoet (Baarda, 2018). Bij het interviewen van een homogene groep, in dit geval de melkveehouders, komt over het algemeen de saturatie tussen 8-10 interviews naar voren (Dingemanse, 2017).

Het semigestructureerde interview zal zowel vragen met betrekking tot deelvraag 2 als deelvraag 3 bevatten, zodat op beide deelvragen een antwoord kan worden geformuleerd op basis van de resultaten uit de acht interviews.

3.5. Resultaatverwerking

Nadat de interviews zijn afgenomen, zullen deze worden getranscribeerd door de onderzoeker. Dit wordt gedaan aan de hand van woordelijk transcriberen. Na het transcriberen van de, zullen de antwoorden worden gecodeerd door middel van open, axiaal en selectieve codering. Hierbij zal de informatie worden gecodeerd in een codeerssoftware zoals Excel. Aan de hand van de gecodeerde informatie kunnen de resultaten van de interviews met elkaar worden vergeleken.

3.6. Planning

Om dit onderzoek binnen een bepaalde tijd af te kunnen ronden wordt er een planning opgesteld. Het afnemen van de interviews zal plaats vinden in de periode juni tot augustus 2022. De planning ziet er als volgt uit:

Weeknummer	Uit te voeren activiteit
Week 25	Afnemen van twee interviews en het uitwerken van de interviews.
Week 26	Afnemen van twee interviews en het uitwerken van de interviews.
Week 27	Afnemen van twee interviews en het uitwerken van de interviews.
Week 28	Afnemen van twee interviews en het uitwerken van de interviews.
Week 29	Uitloop voor bovenstaande activiteiten.
Week 30	Uitloop voor bovenstaande activiteiten en verwerken en analyseren van resultaten.
Week 31	Verwerken en analyseren van resultaten.
Maandag 8 augustus	Inleveren concept afstudeeronderzoek.
Maandag 15 augustus	Inleveren definitief afstudeeronderzoek.

4. RESULTATEN

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van de drie deelvragen worden beschreven. De resultaten worden per deelvraag uitgewerkt.

4.1. Resultaten deelvraag 1

Deelvraag 1 uit het onderzoek luidt: wat verandert er in het GLB, het 7^e NAP en de inkomenssteun voor agrariërs per 2023 ten opzichte van het huidige beleid? Om antwoord te krijgen op deze vraag is er een deskstudie uitgevoerd. In deze deskstudie wordt het hernieuwde Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijnen en uitbetaling van inkomenssteun vergeleken met het geldende beleid in 2022.

4.1.1. VERANDERINGEN IN HET GEMEENSCHAPPELIJK LANDBOUWBELEID

Om te beginnen verschilt het doel van het huidige GLB al met het doel van het GLB dat in werking treedt in 2023. Waar het GLB van de periode 2014-2020 (met verlenging tot 2022) zich hoofdzakelijk richtte op het aanmoedigen van duurzame landbouw en nieuwe landbouwtechnieken (Ministerie van LNV, sd), is het doel van het GLB 2023-2027 het verduurzamen van de landbouw door toekomstbestendig boeren sterker te belonen (RVO, 2022). In de vorige periode was het doel van het GLB het aanmoedigen van duurzame landbouw. In de nieuwe periode is dat de prioriteit van het GLB geworden.

Naast het doel verandert er inhoudelijk ook het één en ander. In 2022 werden er GLB-subsidie per hectare subsidiabele landbouwgrond ontvangen. Op basis van het aantal hectares kregen agrarische bedrijven betalingsrechten toebedeeld. De waarde van de betalingsrechten verschilde per jaar. In 2022 was één betalingsrecht ongeveer € 240 waard. Vanaf 2023 wordt er pas een basispremie ontvangen wanneer er aan negen conditionaliteiten wordt voldaan, zie bijlage 2 (RVO, 2022a). Echter wordt er dan alleen nog maar de basispremie ontvangen. Waar voorgaande jaren de basispremie het maximaal uit te keren bedrag was (naast enkele losstaande subsidies), moeten er nu extra activiteiten worden ondernomen voor extra gelden. Boven op de basispremie kan er vanaf 2023 extra geld worden verkregen door het ondernemen van ecoregelingen, zie bijlage 3 (RVO, 2021). Deze activiteiten moeten ter verbetering van de water-, bodem- en luchtkwaliteit, biodiversiteit en het klimaat leiden. Per categorie moeten er punten worden verzameld, waarbij de grootte van het areaal bepaalt hoeveel punten er behaald moeten worden per categorie. Hoe groter de impact van de activiteit op de vijf categorieën, hoe hoger de compensatie hiervoor is. Belangrijk is dat er genoeg activiteiten worden ondernomen ter verbetering van alle vijf de categorieën. Alleen dan wordt de extra premie ontvangen.

Daarnaast kunnen agrariërs besluiten om in een collectief samen te werken aan verbetering van de natuur in specifieke gebieden. In het nieuwe GLB valt dit onder het

Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (RVO, 2022b). Dit is dus niet in heel het land mogelijk, maar enkel waar deze collectieven bestaan.

4.1.2. VERANDERINGEN IN HET 7^E ACTIEPROGRAMMA NITRAATRICHTLIJNEN

Het 7^e Actieprogramma nitraatrichtlijnen is een hernieuwde versie op de 6^e versie. Bij het aanbieden van de 7^e versie in het najaar van 2017 is een herbezinning op het mestbeleid aangekondigd door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Deze herbezinning moest worden uitgewerkt in de 7^e versie. Het doel van de herbezinning was om te komen tot een toekomstig mestbeleid welke voor alle partijen eenvoudiger en robuuster is en leidt tot verbetering van de waterkwaliteit, het klimaat en andere natuurdoelstellingen (Ministerie van LNV, 2021, p. 8). Om de doelen te behalen wordt het toekomstige mestbeleid uitgewerkt met drie uitgangspunten, namelijk: een grondgebonden melkveehouderij, een transparante en hoogwaardige mestverwerking voor niet-grondgebonden bedrijven en een gebiedsgericht aanpak van de waterkwaliteit.

Veranderingen die in werking treden vanaf 2023 zijn:

- Eenmaal in de vier jaar moet er op alle zand- en lössgronden een rustgewas geteeld worden;
- Na de hoofdteelt moet er op 100% van het areaal een vanggewas geteeld worden;
- Er wordt een aandeel grasland op het eigen areaal vastgesteld bij melkvee- en rundvleesveehouderijen.

Het telen van rustgewassen zou voor een lagere ziektedruk en hoger organische stofgehalte in de Nederlandse bodems moeten zorgen (Ministerie van LNV, 2021, p. 59). Voorheen was dit geen regel voor Nederlandse agrariërs. Waar het voorheen mogelijk was om jarenlang mais (of andere intensieve gewassen) te telen op hetzelfde perceel is dit vanaf 2023 niet meer mogelijk.

De regel van het telen van een vanggewas na een hoofdteelt is op zand- en lössgronden al een aantal jaar verplicht. Hierbij werd als eis gesteld dat het vanggewas voor 1 oktober gezaaid moet zijn, tenzij er in het voorjaar onderzaai heeft plaatsgevonden. Echter is op het moment van schrijven nog niet bekend of bovenstaande datum nog kan veranderen. Mocht deze datum naar voren gehaald worden, zullen meer melkveehouders onderzaai gaan overwegen. Het is in Nederland namelijk geen garantie dat de mais voor 1 oktober kan worden geoogst.

Als laatste wordt er in het 7^e AP vastgesteld dat er een aandeel grasland op het eigen areaal aanwezig moet zijn. Deze maatregel zal het aandeel grasland in Nederland moeten verzekeren en voorkomen dat dit aantal krimpt. Iedere melkveehouderij heeft grasland in het areaal, waarbij de percentages grasland ten opzichte van andere gewassen per melkveehouderij verschilt. Het percentage grasland ten opzichte van het totale areaal zal uiteindelijk bepalend zijn in hoe gemakkelijk melkveehouderijen

hieraan kunnen voldoen. Wanneer het percentage op 50% wordt vastgesteld, zal deze eis voor bedrijven makkelijker na te leven zijn dan wanneer het percentage wordt vastgesteld op 75% of zelfs nog meer. Echter is op het moment van schrijven nog geen percentage bekend gemaakt vanuit het ministerie. Daarnaast komt uit de regelgeving niet naar voren of het gaat om blijvend grasland of dat tijdelijk grasland ook wordt meegenomen in de berekeningen. Dit zal wel degelijk verschil maken voor de uitvoerbaarheid voor melkveehouders.

4.1.3. VERANDERINGEN IN INKOMENSSTEUN

Ook de inkomenssteun verandert vanaf 2023. De inkomenssteun is gekoppeld aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Wanneer het GLB verandert, zal dit dus ook automatisch gevolgen hebben op de inkomenssteun. Zoals in paragraaf 4.1.1. al werd genoemd, was de inkomenssteun voorheen gebaseerd op betalingsrechten. Betalingsrechten werden verkregen door de subsidiabele landbouwgrond op te geven in de Gecombineerde Opgave. Ieder jaar werd de waarde van het betalingsrecht in het najaar van het opgave jaar vastgesteld. Hoe meer betalingsrechten een bedrijf had, hoe meer inkomenssteun een bedrijf kon ontvangen. Vanaf 2023 bestaat de inkomenssteun uit de basispremie en de extra premie voor genomen activiteiten. De basispremie wordt uitgekeerd per hectare (mits er wordt voldaan aan de conditionaliteiten), maar zal een stuk lager zijn dan voorgaande jaren. Hierbij wordt de eerste 40 hectare per bedrijf extra gecompenseerd.

Daarnaast kan een bedrijf een compensatie/beloning ontvangen voor de genomen maatregelen ter bevordering van de doelen genoemd in paragraaf 4.1.1. Hoe meer activiteiten een bedrijf neemt en hoe meer impact deze maatregelen hebben, hoe groter de compensatie. Hierbij wordt er onderscheidt gemaakt in drie staffels. De bronzen staffel, de zilveren staffel en gouden staffel.

Per 2023 verandert de premie voor jonge landbouwers. Voorheen kon een premie als jonge landbouwer worden aangevraagd wanneer de landbouwer niet ouder dan 40 jaar was in het eerste jaar dat er betalingsrechten werden uitgekeerd. Deze leeftijd verandert niet in de nieuwe versie van het GLB. In het huidige beleid kan een jonge landbouwer maximaal 5 jaar een extra betaling ontvangen. De hoogte van de extra betaling wordt aan het einde van het jaar vastgesteld. In de afgelopen jaren bedroeg de extra betaling €50 voor maximaal 90 betalingsrechten (Alfa, 2022). In tegenstelling tot het huidige beleid kunnen jonge landbouwers een extra premie boven op de basispremie ontvangen. De premie is daarbij niet meer gekoppeld aan het aantal subsidiabele landbouwgrond (en dus betalingsrechten), maar is een vast bedrag geworden. De premie bedraagt ongeveer €2.800/jaar. Ondernemers hebben recht op deze premie wanneer zij in de vorige GLB-periode nog niet in aanmerking zijn gekomen voor de premie voor jonge landbouwers. De deelname voor de premie is maximaal 5 jaar (RVO, 2022c).

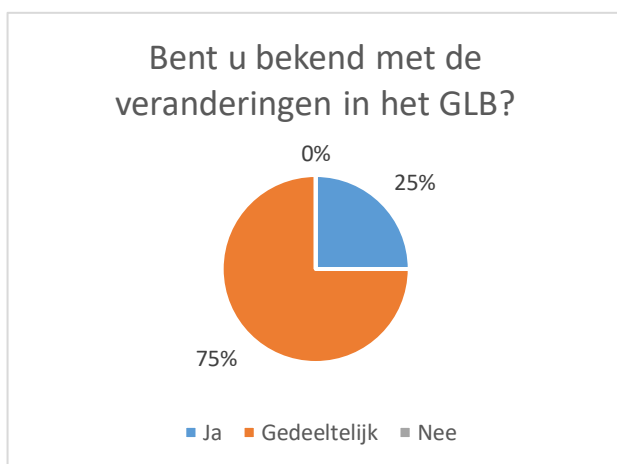
De uitkering van de premies zal, net als voorgaande jaren, in december plaats vinden (RVO, 2022d). Hierin zullen dus geen verschillen plaats vinden ten opzichte van het huidige beleid.

4.2. Resultaten deelvraag 2

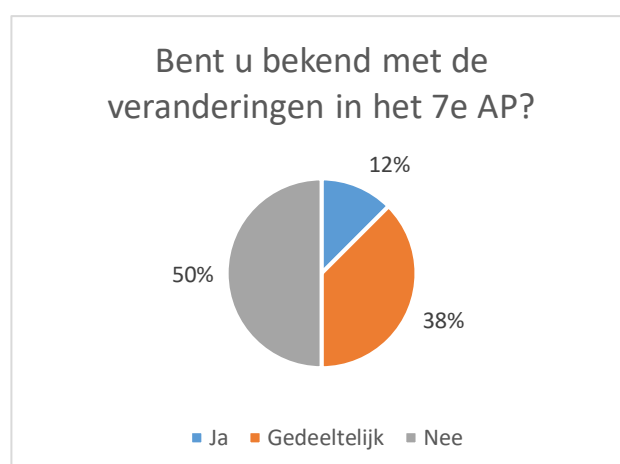
Deelvraag 2 uit het onderzoek luidt: welke kennis over de veranderingen is er aanwezig bij de Nederlandse melkveehouder in Oost-Nederland? Om een antwoord op deze deelvraag te kunnen formuleren is er met acht melkveehouders uit Oost-Nederland gesproken.

Uit de gesprekken met de ondernemers blijkt dat 100% van de ondernemers weet wat het gemeenschappelijk landbouwbeleid is. Alle geïnterviewden benoemen dat de inkomenstoelagen zijn gekoppeld aan het GLB en dat de uitbetaling plaats vindt aan de hand van de opgegeven data in de Gecombineerde Opgave. Daaropvolgend is de vraag gesteld of de ondernemers weten wat er verandert in het GLB per 2023, grafisch weergegeven in figuur 5. Van alle geïnterviewden weet 25% wat de veranderingen in het GLB inhouden en kunnen de veranderingen noemen. 75% van de geïnterviewden geeft aan dat zij weten dat er wat veranderd, maar kunnen de veranderingen niet noemen. Het was niemand niet bekend dat het GLB verandert per 2023.

Op de vraag of de ondernemer bereidt is mee toen aan het GLB, ondanks dat deelname vrijwillig is, geven alle geïnterviewden aan ervoor open te staan mee te doen. Daarbij geeft iedere melkveehouder als toelichting dat het belangrijk is dat de opbrengsten groter moeten zijn dan de kosten en dat de activiteiten in de bedrijfsvoering moeten passen.

Figuur 5: veranderingen in het GLB

Figuur 6: veranderingen in het 7e AP

Betreft het 7^e actieprogramma nitraatrichtlijnen weet 50% wat het programma inhoudt. Zij benoemen dat het ter verbetering van de waterkwaliteit is. De overige 50% weet niet precies wat het doel van het 7^e NAP is. Ondanks dat 50% bekend is met het 7^e AP, weet 12%, dat er veranderingen zullen plaats vinden en kunnen ook de veranderingen noemen. In figuur 6 is te zien dat 38% van de geïnterviewden wel weet dat er

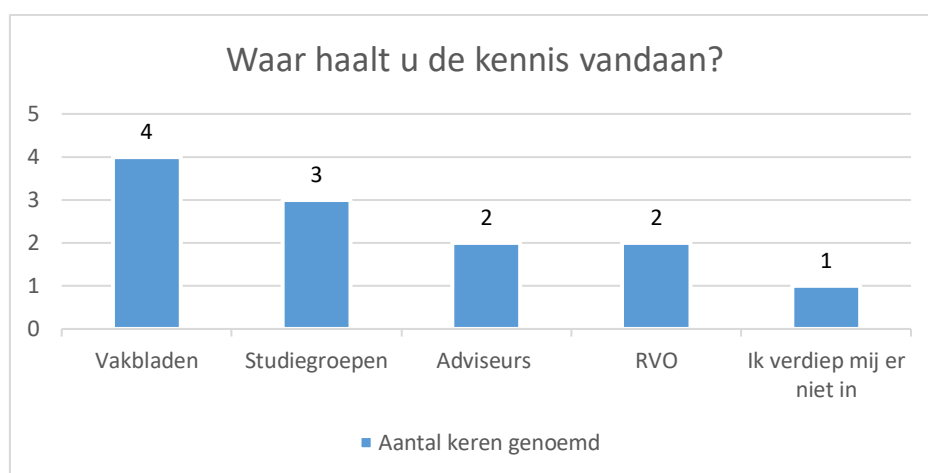
veranderingen in het beleid zullen plaats vinden, maar kunnen de specifieke veranderingen niet noemen.

Bij navraag of er al maatregelen worden genomen, die ter bevordering van de biodiversiteit, water-, bodem- en luchtkwaliteit en klimaat moeten leiden, geeft 100% van de geïnterviewden aan dat zij al maatregelen nemen die hierbij passen. Genoemde activiteiten zijn het inzaaien van graslanden met klaver en het beheer van akkerranden, natuurgronden en houtige elementen. 20% van de geïnterviewden is zich bewust dat deze maatregelen ook mee gaan tellen in het nieuwe GLB.

4.3. Resultaten deelvraag 3

Voor beantwoording van deelvraag 3: aan welke ondersteuning hebben Nederlandse melkveehouders in Oost-Nederland behoefte ten aanzien van de veranderende wet- en regelgeving genoemd in het hernieuwde GLB en 7^e NAP? – zijn dezelfde acht melkveehouders geïnterviewd als voor beantwoording van deelvraag 2.

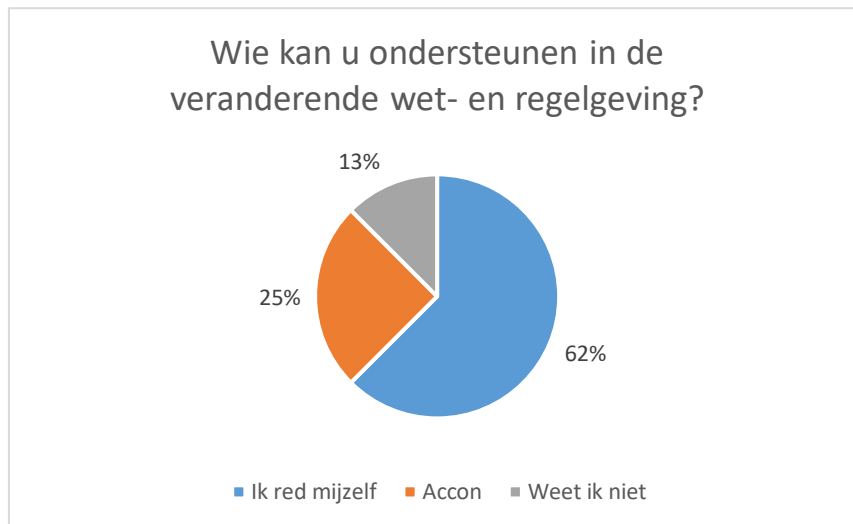
Om antwoord te krijgen op de behoefte van de Nederlandse melkveehouder, is als eerste de vraag gesteld waar de melkveehouders hun kennis over de veranderende wet- en regelgeving vandaan halen. Hierbij zijn de vakbladen en internetartikelen onder één bron ondergebracht en zijn studiegroepen en collega boeren onder één groep ondergebracht. Zoals te zien in figuur 7 wordt het antwoord “vakbladen” vier keer gegeven. Hiermee worden ook vaktechnische artikelen op het internet bedoeld. Daarnaast worden de studiegroepen/collega boeren drie keer genoemd. Overige plekken waar de melkveehouders hun kennis vandaan halen zijn adviseurs en door te bellen met RVO. Eén geïnterviewde gaf aan zich niet in de materie te verdiepen, zolang de veranderingen niet definitief vaststaan.

Figuur 7: kennisbronnen voor melkveehouders

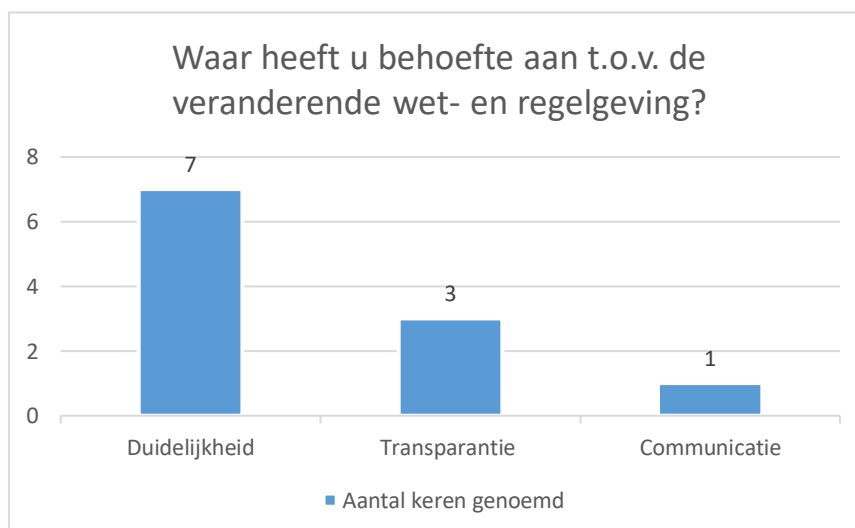
Vervolgens is de melkveehouders de vraag gesteld: wie kan u ondersteunen in de veranderende wet- en regelgeving? In figuur 8 is te zien dat 62% van de geïnterviewden bij deze vraag aangeeft dat zij zichzelf (denken te) redden in de veranderende wet- en regelgeving. Van deze 62% geven drie melkveehouders aan dat zij het in ieder geval zelf

gaan proberen en wanneer zij er niet uitkomen een derde partij zullen inschakelen. Bij de vraag wie zij dan zullen inschakelen, noemen de geïnterviewden de voerleverancier of bedrijfsadviseur vanuit accon ■ avm als optie. Twee van de drie melkveehouders die aangeven het uit te gaan besteden, wanneer zij er niet uit komen, besteed de Gecombineerde Opgave ook (gedeeltelijk) uit. De overige 25% die wel om ondersteuning zal vragen zegt naar accon ■ avm (advies en accountancy) toe te stappen. Deze 25% behoort de groep melkveehouders die het doen van de Gecombineerde Opgave ook uitbesteed.

Figuur 8: ondersteuning bij de veranderende wet- en regelgeving

Als laatste is er de vraag gesteld waaraan behoefte was bij de geïnterviewde melkveehouders. Het antwoord “duidelijkheid” werd zeven keer genoemd. Andere antwoorden die zijn gegeven zijn “transparantie” en “communicatie”.

Figuur 9: behoefte bij de veranderende wet- en regelgeving

5. DISCUSSIE

Het doel van het onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de kennis van Nederlandse melkveehouders over het veranderende Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn en het verstrekken van inkomenssteun. Wanneer inzichtelijk is gemaakt waar de kennis van de Nederlandse melkveehouder ligt, kan een conclusie worden getrokken over waar advies- en accountancykantoren de Nederlandse melkveehouder kunnen ondersteunen.

Om dit doel te behalen en inzichtelijk te krijgen wat de kennis van de Nederlandse melkveehouder is, is er een deskstudie gedaan over de veranderingen en zijn er acht interviews afgenomen. Hierbij worden acht ondernemers ondervraagd over hun kennis en behoefte over de veranderingen. Op basis van de beschreven resultaten en conclusies wordt er een aanbeveling geschreven aan advies- en accountancykantoren over hun rol in de veranderingen in de sector en het nieuwe beleid.

Voor de beantwoording van deelvraag 1: wat verandert er in het GLB, het 7^e NAP en de inkomenssteun voor agrariërs per 2023 ten opzichte van het huidige beleid? – is er een deskstudie uitgevoerd. Hierbij is de geldende wet- en regelgeving op moment van schrijven uitgezet tegen de veranderingen per 2023. Doordat beide plannen (het GLB en 7^e NAP) nog niet definitief zijn vastgesteld en/of goedgekeurd zijn, zijn de veranderingen per 2023 omschreven op basis van wat er op het moment van schrijven bekend is. Er is dus een mogelijkheid dat de resultaten onder deelvraag 1 over een bepaalde periode niet meer relevant of als onjuist worden geacht, doordat er veranderingen in het beleid hebben plaats gevonden.

Voor het formuleren van een antwoord op deelvraag 2: welke kennis over de veranderingen is er aanwezig bij de Nederlandse melkveehouder in Oost-Nederland? – en deelvraag 3: aan welke ondersteuning hebben Nederlandse melkveehouders in Oost-Nederland behoefte ten aanzien van de veranderende wet- en regelgeving genoemd in het hernieuwde GLB en 7^e NAP? – is een kwalitatief onderzoek in de vorm van interviews uitgevoerd. In de materiaal en methode is de volgende onderzoekspopulatie omschreven:

1. Twee gestopte melkveehouders met enkel nog wat grond in bezit;
2. Twee melkveehouders met een aantal melkkoeien tot 50 stuks;
3. Twee melkveehouders met een aantal melkkoeien van 51 tot 100 stuks;
4. Twee melkveehouders met een aantal melkkoeien boven de 100 stuks.

Gedurende de selectie van de melkveehouders, is de onderzoeker tot de conclusie gekomen dat bovenstaande selectie hoogstwaarschijnlijk niet leidt tot de gewenste resultaten en conclusies. Het aantal melkkoeien op het bedrijf zegt in de regel namelijk niet zoveel over de kennis van melkveehouders. Een betere maatstaaf hiervoor is het onderscheidt te maken op basis van de kennis van de al geldende wet- en regelgeving. Het invullen van de Gecombineerde Opgave (GDI) is hier een voorbeeld van. In de

toekomst zal een gedeelte van de veranderende wet- en regelgeving, waar onderzoek naar wordt gedaan, worden gekoppeld aan de GDI. Daarom is ervoor gekozen om de volgende onderzoekspopulatie samen te stellen:

1. Twee melkveehouders met minder dan 100 melkkoeien die de GDI uitbesteden;
2. Twee melkveehouders met meer dan 100 melkkoeien die de GDI uitbesteden;
3. Twee melkveehouders met minder dan 100 melkkoeien die de GDI zelf uitvoeren;
4. Twee melkveehouders met meer dan 100 melkkoeien die de GDI zelf uitvoeren.

De interviews zijn afgenomen op basis van de interview leidraad (bijlage 1). Gedurende het afnemen van de interviews bleek dat ondernemers die geen of weinig kennis over het onderwerp hebben, afdwaalden naar onderwerpen waar zij wel wat over konden vertellen. Hierdoor was het voor de onderzoeker lastig om de juiste informatie te verzamelen bij de ondernemers. Daarnaast is er een risico op interpretatie van antwoorden bij het afnemen van interviews. Dit risico is zo veel mogelijk beperkt door de interviews op te nemen en de ondernemer zo veel mogelijk aan het woord te laten. De interviews zijn op een later moment teruggeluisterd en uitgewerkt.

Als laatste geeft de conclusie uit dit onderzoek niet voldoende betekenis voor de praktijk. De onderzoekspopulatie in het onderzoek was beperkt. Om de met meer zekerheid conclusies te kunnen trekken over de kennis en behoefte van melkveehouders in Oost-Nederland moet de onderzoekspopulatie vergroot worden.

6. CONCLUSIE

In dit onderzoek is er gezocht naar een antwoord op de vraag: hoe kunnen advies- en accountancykantoren de Nederlandse melkveehouder in Oost-Nederland ondersteunen in de veranderende wet- en regelgeving. Hiervoor is een kwalitatief onderzoek met acht semigestructureerde interviews uitgevoerd. Om een antwoord op de hoofdvraag te formuleren, worden hieronder eerst de drie deelvragen beantwoord.

Uit de resultaten van deelvraag 1 blijkt dat de doelstelling van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid is veranderd. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid zal zich meer richten op het verduurzamen van de landbouw. Om deze verduurzaming te realiseren, moeten er door agrariërs meer activiteiten worden ondernomen om in aanmerking te komen voor de landbouwpremies. Daarbij zullen de premies in het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid lager zijn dan in het huidige beleid. De veranderingen in het 7^e Actie Programma zijn ter bevordering van duurzamere bouwplannen. Zo wordt een aandeel blijvend grasland verplicht en is het jaar op jaar telen van mais op percelen in de toekomst niet meer mogelijk. Dit zal leiden tot een grotere puzzel voor melkveehouders om hun bouwplannen rond te krijgen. De veranderingen in de inkomenssteun zullen beperkt blijven. Het moment van uitbetalen blijft hetzelfde, enkel de opbouw van de betalingen is anders. Daarnaast veranderd de premie voor jonge landbouwers. Waar voorheen werd uitgekeerd naar het aantal betalingsrechten, veranderd dat in 2023 in een vast bedrag per jaar, wat neerkomt op ongeveer €2.800/jaar. Dit bedrag staat gelijk aan ongeveer 56 betalingsrechten in het huidige beleid. Dit betekent dat hoofdzakelijk de grotere boeren hier nadelen aan zullen ondervinden. In het oude beleid hadden zij ook de gelden voor de betalingsrechten boven een aantal van 56 gekregen (met een maximum van 90 betalingsrechten). Deze manier van het belonen van jonge landbouwers pakt daarentegen weer voordeliger uit voor de kleinere boeren, die in het oude beleid niet aan 56 betalingsrechten kwamen.

Uit de resultaten van deelvraag 2 blijkt dat iedereen bekend is met het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Echter is maar 25% van de ondervraagden op de hoogte van de veranderingen per 2023. De overige ondervraagden is niet op de hoogte van de veranderingen en weet niet wat de veranderingen voor een invloed hebben op zijn of haar bedrijf. Een kleiner aandeel van de ondervraagden is bekend met het 7^e Actie Programma voor nitraatrichtlijnen, namelijk 50%. Van de ondervraagden is 12% bekend met de veranderingen in dit beleid. De overige 88% kan de veranderingen niet noemen en weet niet welke gevolgen dit heeft voor zijn of haar bedrijf. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de Nederlandse melkveehouder vaker kennis heeft over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid dan over het 7^e Actie Programma. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat er met het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid grote toeslagen gemoeid gaan in tegenstelling tot het 7^e Actie Programma. Dit is namelijk in alle gevallen het eerste wat de melkveehouders noemen, wanneer er naar het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid gevraagd wordt.

Daarnaast blijkt uit de resultaten dat 100% van de ondervraagden maatregelen neemt die ook als eco-activiteiten worden genoemd in het nieuwe Gemeenschappelijk

Landbouwbeleid. Echter was maar 20% zich er bewust van dat de activiteiten die al worden ondernomen in het nieuwe beleid ook worden beloond. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat Nederlandse melkveehouders al maatregelen nemen ten behoeve van hun bedrijfsvoering die passen bij de doelen die gesteld zijn in het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Hierbij is er geen sprake van bewuste kennis over de veranderingen, maar wordt er onbewust wel (gedeeltelijk) aan de veranderingen voldaan.

Voor beantwoording van deelvraag drie zijn er vragen gesteld over de kennis en behoefte van melkveehouders. Melkveehouders halen hun kennis op diverse plekken op. In de resultaten is te zien dat er in de acht interviews al vijf verschillende kennisbronnen worden genoemd. De kennisbron die het vaakst genoemd wordt zijn de vakbladen/internet artikelen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat melkveehouders vakbladen en artikelen het vaakst gebruiken om hun kennis up-to-date te houden.

Op het gebied van ondersteuning zullen de meeste melkveehouders in eerste instantie niet om ondersteuning vragen. 62% van de ondervraagden geeft aan zichzelf te redden of het in ieder geval zelf te gaan proberen. Twee van de drie melkveehouders die aangeven het uit te gaan besteden, wanneer zij er niet uit komen, besteed de Gecombineerde Opgave ook gedeeltelijk uit. De overige 25% die wel om ondersteuning zal vragen zegt naar accountancy (advies en accountancy) toe te stappen. Deze 25% behoort de groep melkveehouders die het doen van de Gecombineerde Opgave ook uitbesteed. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de melkveehouders die de Gecombineerde Opgave (gedeeltelijk) uitbesteden ook bij deze veranderingen sneller om ondersteuning zullen vragen dan de melkveehouders die de Gecombineerde Opgave volledig zelf invullen en indienen.

Over de behoefte van de melkveehouders is weinig discussie mogelijk. Alle geïnterviewden geven aan behoefte te hebben aan meer duidelijkheid of transparantie. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er momenteel sprake is van te veel onduidelijkheid en communicatie richting melkveehouders. In alle antwoorden wordt aangegeven dat de onzekerheid over de plannen ervoor zorgt dat melkveehouders niet weten wat de gevolgen voor hun bedrijf zijn.

Uit dit kwalitatieve onderzoek is gebleken dat 25% van de Nederlandse melkveehouders in Nederland kennis heeft over de veranderende wet- en regelgeving in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. De kennis over de veranderingen in het 7^e Actie Programma is onder melkveehouders in Oost-Nederland kleiner dan de kennis over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Daarbij blijkt uit onderzoek dat de Nederlandse melkveehouder die de Gecombineerde Opgave zelf doet, vaker over kennis beschikt over deze onderwerpen. Qua ondersteuning hebben ondernemers behoefte aan een terugval mogelijkheid, wanneer de melkveehouder er zelf niet uitkomt. Daarnaast is er binnen de onderzoekspopulatie behoefte aan meer duidelijkheid en transparantie over de wetgeving, om zo de onzekerheid bij de melkveehouders weg te nemen.

7. AANBEVELINGEN

Het onderzoek heeft uitgewezen dat het grootste gedeelte van de melkveehouders niet of nauwelijks over kennis beschikt betreft de veranderende wet- en regelgeving. Om de kennis onder de melkveehouders te vergroten is het advies- en accountancykantoren aan te raden informatie over deze informatie te verspreiden richting hun klanten. De meest gewenste manier voor melkveehouders om kennis op halen zijn vakbladen en artikelen. Het is dan ook raadzaam voor advies- en accountancykantoren om via deze weg de informatie te verspreiden.

Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat melkveehouders behoefte hebben aan duidelijkheid. Het verspreiden van informatie, zoals hierboven genoemd, kan hierin een steentje bijdragen. Ook hebben melkveehouders behoefte aan ondersteuning in de wet- en regelgeving wanneer de ondernemer er zelf niet uitkomt. Advies- en accountancykantoren kunnen ondernemers deze ondersteuning bieden. Daarom is het raadzaam om met de klanten te communiceren over waar zij terecht kunnen bij vragen over het beleid.

Als laatste wordt aanbevolen om bij een vervolgonderzoek naar de kennis en behoefte van melkveehouders een grotere onderzoekspopulatie op te zetten. Op die manier kan er met meer zekerheid een conclusie worden getrokken over deze onderwerpen.

BIBLIOGRAFIE

- Baarda, B. (2018). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. p. 47. Utrecht: Noordhoff Uitgevers BV Groningen.
- Dingemanse, K. (14 maart 2017). *Stappenplan om interviews te coderen*. Opgehaald van Scribbr: <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/coderen-interview/>
- Europese Commissie. (12 maart 2020). *The new common agricultural policy: 2023-2027*. Opgehaald van: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/new-cap-2023-27_en#eagf
- Europese Commissie. (Juni 2021). *Statistical Factsheet Netherlands*.
- Europese Commissie. (2022). *Inkomenssteun voor boeren*. Opgehaald van: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/income-support/income-supportexplained_nl#:~:text=Er%20zijn%20in%20de%20EU,regio%20tot%20regio%20for%20s%20verschillen
- Europese Commissie. (2022). *Een Europese Green Deal*. Opgehaald van: Een Europese Green Deal | Europese Commissie (europa.eu)
- Europa Nu. (sd). *Landbouwbeleid (GLB)*. Opgehaald van Europa.Nu: https://www.europa-nu.nl/id/vg9pir5eze8o/landbouwbeleid_glb
- Gohin, A. & Zheng, Y. (2020). *Reforming the European Common Agricultural Policy: From price & income support to risk management*. Opgehaald van: Journal of Policy Modeling. p. 712-727. doi: 10.1016/j.jpolmod.2020.02.008
- Groeneveld, A. (20 juni 2018). *Complexity in land use change; the case of the Dutch dairy sector*. Wageningen University. doi: 10.18174/443361
- V.d. Hengel, J. (29-03-2022). *Extra betaling jonge landbouwer: nu nog voor het eerst aanvragen?!*. Opgehaald van: <https://www.melkvee.nl/artikel/462392-extra-betaling-jonge-landbouwer-nu-nog-voor-het-eerst-aanvragen/>
- Iepema, G., Hoekstra, N., de Goede, R., Bloem, J., Brussaard, L. & van Eeckeren, N. (2021). *Extending grassland age for climate change mitigation and adaptation on clay soils*. Opgehaald van: Louis Bolk Instituut. [10.1111/ejss.13134](https://www.louisbolk.nl/10.1111/ejss.13134)
- Jacobsen, S. (22 januari 2020). *Europees rapport: inkomens Nederlandse melkveehouders in middenmoot maar dalen wel*. Opgehaald van Melkvee: <https://www.melkvee.nl/artikel/233767-europees-rapport-inkomens-nederlandsemelkveehouders-in-middenmoot-maar-dalen-wel/>
- Kool, T. (28 maart 2022). *Actualiteitendagen voorjaar 2022*. Component Agro
- de Lauwere, C., van der Burg, S., & Splinter, G. (2019). *Glastuinbouwers over ondernemen in tijden van transitie: beelden, verwachtingen en onzekerheden*. Wageningen Economic Research rapport; No. 2019-093. doi: 10.18174/498016
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij. (2021). *7e Nederlandse Actieprogramma*

- Nitraatrichtlijnen*. Opgehaald van Open Overheid:
<https://open.overheid.nl/repository/ronl-31b2d76b-e0a6-455f-9de0-10606eca5eb3/1/pdf/21291858.bijlage%201.pdf>
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij. (2018). *Melkveehouderij op zandgronden*. Opgehaald van: <https://www.glbuitdepraktijk.nl/wp-content/uploads/2021/03/Sectorrapportage-GLB-Melkveehouderij-zand-01-mrt-21.pdf>
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij. (21 december 2021). *Toekomstbestendig boeren sterker belonen*. Opgehaald van: [Concept+NSP+ter+inzage.pdf](#)
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij. (25 februari 2022). *Addendum op 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijnen*. Opgehaald van: [addendum-op-het-7e-actieprogramma-nitraatrichtlijn \(1\).pdf](#)
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij. (sd) *Landbouwbeleid*. Opgehaald van: [Landbouwbeleid | Landbouw en tuinbouw | Rijksoverheid.nl](#)
- Nicholas, K.A., Villemoes, F., Lehsten, E.A., Brady, M.V. & Scown, M.W. (9 april 2021). *A harmonized and spatially explicit dataset from 16 million payments from the European Union's Common Agricultural Policy for 2015*. Opgehaald van: [Patterns 2](#). doi: 0.1016/j.patter.2021.100236
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (19 december 2020). *POP3 jonge landbouwers*. Opgehaald van: <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/pop3-jola>.
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (02-03-2022a). *Het nieuwe GLB: de conditionaliteiten*. Opgehaald van: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/het-nieuwe-glb-de-conditionaliteiten>
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (30-06-2021). *Het nieuwe GLB: de eco-regeling*. Opgehaald van: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/glb/het-nieuwe-glb/eco-regeling>
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (03-02-2022b). *Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)*. Opgehaald van: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/gemeenschappelijk-landbouwbeleid/anlb>
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (18-05-2022c). *Het nieuwe GLB: jonge landbouwers*. Opgehaald van: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/glb/het-nieuwe-glb/jonge-landbouwers>
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (30-06-2022d). *Het nieuwe GLB: werkwijze voor aanvragen basispremie en andere betalingen*. Opgehaald van: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/glb/het-nieuwe-glb/werkwijze-voor-aanvragen-basispremie-en-andere-betalingen#de-belangrijkste-momenten-op-een-rij>
- Recanti, F., Maughan, C., Pedrotti, M., Dembska, K. & Antonelli, M., (24-02-2019).

- Assessing the role of CAP for more sustainable and healthier food systems in Europe: A literature review*. Opgehaald van: Science of The Total Environment. doi: 10.1016/j.scitotenv.2018.10.377
- Scribbr. (2022). *Semigestructureerd of half-gestructureerd interview*. Opgehaald van: <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/semigestructureerd-interview/>
- Stuckey, H. (2013). *Three types of interviews: qualitative research methodes in social health*. Journal of social health and diabetes. p. 56. doi: 10.4103/2321-0656.115294
- Stuiver, M., Leeuwis, C. & van der Ploeg, J.D. (2004). *The Power of Experience: Farmers' Knowledge and Sustainable Innovations in Agriculture*. Gepubliceerd in: *Seeds of transition: essays on novelty production, niches and regimes in agriculture*. p. 93-118. Opgehaald van: <https://edepot.wur.nl/338074>. ISBN: 9789023239888
- Toekomstige GLB. (sd). *Het NSP in opbouw*.
Opgehaald van <https://www.toekomstglb.nl/het-nsp-in-opbouw>
- Uthes, S., Piorr, A., Zander, P., Bienkowski, J., Ungaro, F., Dalgaard, T., Stolze, M., Moschitz, H., Schader, C., Happe, L., Sahrbacher, A., Damgaard, M., Toussiant, V., Sattler, C., Reinhardt, F.J., Kjeldsen, C., Casini, L. & Müller, K. (11-02-2014). *Regional impacts of abolishing direct payments: An integrated analysis in four European Regions*. p. 110-121. Opgehaald van Agricultural Systems. doi: 10.1016/j.agsy.2010.07.003
- Wageningen University and Research. (26 mei 2021). *Nederlandse melkveehouderij in cijfers*. Opgehaald van: <https://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232§orID=224>
- de Vries, W., Schulte-Uebbing, L., Kros, H., Voogd, J.C. & Louwagie, G. (10 september 2021). *Spatially explicit boundaries for agricultural nitrogen inputs in the European Union to meet air and water quality targets*. Opgehaald van: Science of The Total Environment. doi: 10.1016/j.scitotenv.2021.147283.

BIJLAGE 1: INTERVIEWLEIDRAAD SEMIGESTRUCTUREERDE INTERVIEWS

Introductie voor de interviewer:

(Onderstaande tekst is hoofdzakelijk een leidraad voor de interviewer. Deze leidraad dient als ondersteuning voor de interviewer, om te voorkomen dat belangrijke onderwerpen vergeten worden.)

Er komen veel veranderingen op de melkveehouderijsector af. Het doel van de Europese Unie, maar ook het Nederlandse kabinet, is om de landbouw een transitie naar duurzame landbouw door te laten maken. Deze transitie brengt een aantal wet- en regelgeving met zich mee, die voor veel melkveehouders als beperkend kunnen worden ervaren. Het doel van het interview is om erachter te komen hoe de melkveehouderij tegenover deze ontwikkelingen staat en hoe er op individueel niveau invulling aan de veranderende wet- en regelgeving gegeven kan worden. Daarnaast is het doel om erachter te komen welke ondersteuning melkveehouders nodig hebben bij deze transitie.

A. Inleidende vragen

De ondernemer vragen iets te vertellen over zijn bedrijf (grootte bedrijf, ligging, familiebedrijf, opvolger) of relatie met de sector.

B. Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij, waarin u werkzaam bent?

- Op korte termijn (5-10 jaar)
- Op middellange termijn (10-20 jaar)
- Op lange termijn (20-50 jaar)

Voor de interviewer: denk hierbij aan grondgebondenheid, telen van rustgewassen, inkomenssteun voor landbouwers, samenwerkingen, etc.

Hoe kijkt u tegen deze ontwikkelingen aan voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

- Zinvol/niet zinvol, haalbaar/niet haalbaar, (on)rechtvaardig, urgent/niet urgent, leuk, interessant, uitdagend, spannend, etc.

Voor de interviewer: let op doorvragen. Waarom vindt een ondernemer een ontwikkeling zinvol/haalbaar et cetera?

C. Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen voor uw eigen bedrijf? Waarom?

- Zinvol/niet zinvol, haalbaar/niet haalbaar, (on)rechtvaardig, urgent/niet urgent, leuk, interessant, uitdagend, spannend, etc.

Voor de interviewer: let op dat je hier ook doorvraagt. Waarom vindt een ondernemer een ontwikkeling zinvol/haalbaar et cetera? Vergelijking tussen vraag onder B en C.

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?

Voor interviewer: is ondernemer proactief of juist afwachtend?

Met welke mogelijke maatregelen bent u bekend?

Neemt u momenteel al maatregelen om de ontwikkelingen het hoofd te bieden?

Welke?

Wat was uw motivatie om deze maatregelen te nemen?

Waarom koos u deze maatregel en niet een andere?

Zijn er maatregelen waar u meer over wilt weten? Welke maatregelen betreft het?

Hoe heeft u het nemen van deze maatregelen ervaren?

Voor interviewer: wat ging goed/ niet goed, voldoende/onvoldoende ondersteuning, invloed op dagelijks werk, tevredenheid over de maatregelen, economische voordelen behaald.

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereidt in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?

Heeft u iets of iemand nodig om maatregelen te blijven nemen of te gaan nemen? Op het gebied van:

- Personen/organisaties/adviseurs
- Geld of andere middelen?
- Kennis en/of informatie

1. Toekomstvisie

Hoe ziet u de toekomst van uw bedrijf?

- Over vijf jaar;
- In 2030;
- In 2040

Wat is uw ideale toekomstbeeld voor uw bedrijf en de (sub)sector?

- Wat het reële?
- Ligt het ideale en het reële uit elkaar?
- Wat maakt dat ze (niet) uit elkaar liggen?

Ziet u de toekomst met vertrouwen tegemoet?

Voor interviewer: zijn er onzekerheden, kansen/bedreigingen, behoeftes voor vertrouwen in de toekomst?

Hoe denkt u daarmee om te gaan?

Heeft u hiervoor een plan?

Wie zijn de betrokken stakeholders (toeleveranciers, dienstverleners, adviseurs, banken, accountants, beleidsmakers) en wat kunnen zij bijdragen aan het realiseren van de veranderingen op uw bedrijf en in de sector?

Voor interviewer: wie zijn de sparringpartner, kennisbron, op basis van wie/welke informatie worden beslissingen genomen.

BIJLAGE 2: DE NEGEN CONDITIONALITEITEN

Hieronder staan de negen conditionaliteiten vermeld, zoals deze zijn opgesteld in het Nationaal Strategisch Plan (RVO, 2022a)

Goede landbouw- en milieucondities (GLMC)	
1)	Oppervlakte blijvend grasland gelijk houden
2)	Veenweiden en wetlands beschermen
3)	Stoppels niet verbranden
4)	Bufferstroken creëren langs waterlopen
5)	Erosie tegengaan
6)	Bodem minimaal bedekken
7)	Gewassen op bouwland roteren
8)	4% van het bouwland niet-productief laten
9)	Ecologisch kwetsbaar blijvend grasland beschermen.

BIJLAGE 3: DE ECO-REGELINGEN

Hieronder staan de 21 ecoregelingen vermeld, zoals deze zijn opgesteld in het Nationaal Strategisch Plan (RVO, 2021). Dit is een voorlopige lijst. In het najaar van 2022 wordt de definitieve lijst gepubliceerd.

Ecoregelingen	
1)	Zaaien van gras/klaver
2)	Grasland met kruiden zaaien
3)	Telen van langjarig grasland
4)	Toepassen van meerjarige teelten
5)	Toepassen van natte teelten
6)	Zaaien van rustgewassen
7)	Zaaien van stikstofbindend-/eiwitgewas
8)	Toepassen van strokenteelt
9)	Vroeg oogsten van rooigewassen (uiterlijk 31 augustus)
10)	Vroeg oogsten van rooigewassen (uiterlijk 31 oktober)
11)	Groenbedekking toepassen
12)	Vanggewassen onderzaaien
13)	Toepassen van biologische bestrijding
14)	Toepassen van verlengde weidegang overdag
15)	Toepassen van verlengde weidegang dag en nacht
16)	Creëren van bufferstroken met kruiden (langs bouwland)
17)	Creëren van bufferstroken met kruiden (langs grasland)
18)	Toepassen van groene braak
19)	In stand houden van houtige elementen (heggen, hagen en struwelen)
20)	In stand houden van houtige elementen (overige houtige elementen)
21)	Voeren van een biologische bedrijfsvoering (Skal)

BIJLAGE 4: KLEURCODERING INTERVIEWS

Hieronder is de kleurcodering van de interviews toegelicht. De antwoorden in de interviews zijn gemarkeerd per categorie.

Bekendheid met het GLB en 7 ^e NAP en de veranderingen daarin	
Al genomen maatregelen omtrent het GLB	
Bewustzijn genomen maatregelen i.c.m. GLB	
Bereidheid mee te doen aan GLB	
Kennisbronnen GLB en 7 ^e NAP	
Ondersteuning in veranderingen	
Behoefte in veranderingen	

BIJLAGE 5: INTERVIEWS

Interview 1: bedrijf met minder dan 100 melkkoeien en besteed de Gecombineerde Opgave uit.

Inleidende vragen

Kunt u wat vertellen over uw onderneming hier?

Ik en mijn vrouw zitten samen in een maatschap en runnen het bedrijf. In 2001 heeft ondernemer het bedrijf overgenomen van zijn ouders. Ondernemer werkt nog 20 uur naast de deur bij CRV. Het melkveebedrijf omvat ongeveer 45 melkkoeien en is een pachtbedrijf. Er is geen bedrijfsopvolger aanwezig.

Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

Op korte termijn (5-10 jaar): Voor het bedrijf: binnen een aantal jaar stoppen met de onderneming. Doordat het een pachtbedrijf is, is het afhankelijk van de gelden uit de verkoop van fosfaatrechten. Ondernemer wacht het juiste moment voor de verkoop van fosfaatrechten af.

Voor de sector: veranderende wet- en regelgeving zorgen voor veel onzekerheden bij ondernemers. De landbouw staat toch wel een beetje op de kop. Echter verwacht ondernemer dat de komende paar jaar de melkveehouderij wel doorgaat, naast de boeren die al van plan waren te stoppen.

Op lange termijn (10 - > jaar): Voor het bedrijf: waarschijnlijk is er voor dit bedrijf geen lange termijn meer, wegens het stoppen van de onderneming.

Voor de sector: ik verwacht dat er in de toekomst te weinig boeren zullen zijn in Nederland o.a. door de beperkende melkveehouders. Zoals bijvoorbeeld de subsidies voor jonge landbouwers om boer te worden. Deze zijn door de jaren heen minder aantrekkelijk geworden. Er zijn erg veel stoppers (vrijwillig) merk ik in de omgeving. Een aantal opvolgers zullen een overname ook niet meer altijd zien zitten. Er zitten ook nog potentiële stoppers tussen overnemers. Hierdoor is er wel toekomstperspectief voor de jonge boeren die wel een bedrijf willen voorzetten.

Weet u wat het GLB en 7^e NAP inhoudt? En kunt u mij toelichten wat het GLB inhoudt?

Ja, ik weet wat inhoudt. In het GLB wordt het geld verstrekt voor de inkomenstoelagen toch? En de derogatie heeft toch te maken met het 7^e NAP? Interviewer: ja, dat klopt.

Bent u bekend met de veranderingen in het GLB en 7^e NAP?

Ik heb me enigszins verdiept in de veranderingen in het GLB. Het is een ingewikkelde puzzel geworden, bovenop alle puzzels die er al zijn. Hierdoor wordt het wel een uitdaging om alles passend in het verhaal te maken. Het was fijner geweest wanneer vooraf de eisen en regels bekend zijn in plaats van op het laatste moment/achteraf. Veranderingen zijn prima, zolang er maar sprake is van transparantie en vooraf bekend is of je recht hebt op de premies.

Betreft het 7e NAP: daar heb ik mij een klein beetje in verdiept. De derogatie is een belangrijke factor hierin. Op dit gebied wordt Nederland te veel over één kamp geschoren. Op de klei en op derogatiebedrijven wordt best voldaan aan deze richtlijnen. Er wordt dus niet genoeg gekeken naar de gebiedsgerichte aanpak.

Wat vindt u van deze veranderingen?

*Ik betwijfel of de resultaten van de metingen wel kloppen. Ik geloof niet dat het zo slecht gaat met de Nederlandse natuur als dat geschetst wordt. De veranderingen zullen er wel komen, maar of ze daadwerkelijk het gewenste resultaat gaan behalen? Ik **betwijfel** het.*

Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen voor uw eigen bedrijf? Waarom?

Wij gaan hier gewoon mee in de veranderingen, maar zien het wel als een verhoging van de papierenstapel. Het is wel een uitdaging om in alle wet- en regelgeving mee te kunnen en zo overal aan te voldoen. De stapel wordt wel steeds groter, met de kans dat je dingen ook een keer over het hoofd gaat zien. Daarnaast vind ik het niet altijd meer haalbaar om aan steeds meer regelgeving te voldoen.

7^e NAP: vind het prima om alle veranderingen toe te passen, zolang er maar derogatie verkregen wordt. Ik vind dat ik al heel veel doe om de benutting van meststoffen te optimaliseren. Daarnaast is het verkrijgen van geen derogatie niet bevorderlijk voor de kringlooplandbouw. Ondernemer betwijfelt of de veranderingen daarbij wel bevorderlijk zijn voor de waterkwaliteit.

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?

*In combinatie met Staatsbosbeheer wordt al aan natuurbeheer gedaan. De gronden zijn gepacht, waarbij er voor een gedeelte wordt gedaan aan de wensen van de verpachter. Op het bedrijf worden al activiteiten ondernomen, zoals **natuurbeheer en het beheren van struuelhagen**. Ik ben best bereidt stappen te ondernemen, zolang eronder aan de streep maar wat verdiend wordt. Daarbij vind ik wel dat de staffles (3 categorieën) in het GLB te groot zijn. Er hadden meerdere tussenstappen moeten zijn om het voor ondernemers zo interessant mogelijk te maken om zo veel mogelijk activiteiten te ondernemen. Wanneer je nu in de bronzen categorie zit, is het misschien aantrekkelijk om maar geen activiteiten meer te ondernemen, wanneer je niet zeker bent om in een volgende categorie terecht te komen.*

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereidt in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?

*Wij zullen **denk ik wel meedoen**, maar het wordt wel een puzzel om te kijken wat haalbaar is en of dat uiteindelijk voldoende is. De maatregelen moeten uiteindelijk wel bij je bedrijf passen. Een boer die niet weidt zal natuurlijk niet kiezen voor de maatregelen betreft verlengde weidegang. Ik moet mij hier echter nog wel meer in verdiepen om uiteindelijk te kunnen beslissen wat het wordt.*

Kennis en ondersteuning GLB en 7^e NAP

Wat heeft u nodig om de veranderingen met vertrouwen tegemoet te gaan?

*Ik doe gedeeltes van de opgaves zelf. Ook om een beetje de feeling te houden met wat er speelt. Echter doet Accon de Gecombineerde Opgave, omdat er te veel op het spel staat, betreft inkomenstoeslagen. Daarnaast schakel ik For Farmers (voerleverancier) in om bijvoorbeeld het mestbeleid en kringloopwijzer te controleren. Ik zou het best wel zelf willen doen, maar doordat er veel geld aan vast zit en het continue verandert, besteed ondernemer het uit. Ik denk dat ondersteuning hierin belangrijk is. Ikzelf zou bijvoorbeeld **best zelf willen beginnen**, maar wanneer ik vastloop of ter controle zou ik dan een externe partij inschakelen. Op het gebied van het 7^e NAP hebben we natuurlijk niet veel invloed. Dat is gewoon afwachten wat het definitief wordt.*

Waar haalt u uw kennis over het GLB en 7^e NAP vandaan?

*Informatie haal ik vooral uit de **vakbladen** en verdiep me op zich wel veel in de materie. Het wordt alleen wel steeds moeilijker om je overal in te verdiepen. Dit hoort hij ook uit de*

*omgeving. Een aantal dingen doe ik nog zelf om zo nog een beetje feeling er mee te houden. Daarnaast **bel ik best geregeld met RVO** als ik het ergens niet mee eens ben of niet begrijp wat de gevolgen van bepaalde dingen op mijn bedrijf zijn. Over het algemeen staan zij je goed te woord.*

Interview 2: bedrijf met minder dan 100 melkkoeien en besteed de Gecombineerde Opgave uit.

Inleidende vragen

Kunt u wat vertellen over uw onderneming hier?

Maatschap tussen man en vrouw met circa 40 ha in gebruik. Op het bedrijf worden 70 koeien gemolken met ongeveer 45 stuks jongvee. Het bedrijf heeft geen opvolger. Man en vrouw zijn achter in de zestig en willen nog door zolang ze het nog volhouden.

Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

Wij zien veel veranderingen voor de melkveehouderij de komende tijd. Huidige regels zullen nog meer en strenger worden. Daarentegen verwachten wij dat wanneer de Nederlandse overheid deze lijn van wet- en regelgeving doorzet, er op de lange termijn te weinig agrariërs in het algemeen zijn. Naast dat veel bedrijven, zonder opvolger, al stoppen, verwachten wij dat het opstapelen van wet- en regelgeving geen bevorderlijke werking heeft op het aantal landbouwers.

Weet u wat het GLB en 7^e NAP inhoudt? En kunt u mij toelichten wat het GLB inhoudt?

Ik weet wat het GLB inhoudt, daar krijgen we betalingen voor vanuit Europa. Wat het 7^e NAP inhoudt weet ik niet.

Bent u bekend met de veranderingen in het GLB en 7^e NAP?

*In **hooflijnen** weet ik wat er veranderd betreft het GLB en waar de overheid met deze veranderingen naar toe wil. Het zou ter verbetering van de natuur moeten zijn. Ik weet **echter niet** wat de specifieke wijzigingen zijn.*

*Over het 7^e NAP zijn ze natuurlijk al een tijd aan het discussiëren. Ik weet **niet precies waar ze over aan het discussiëren zijn**. Het grootste gevolg voor ons is als er geen **derogatie** komt. Dit brengt voor velen veel kosten met zich mee. Het is natuurlijk tegenstrijdig dat je mest moet afvoeren, maar wel kunstmest mag aanvoeren. Wat natuurlijk enorm slecht voor het milieu is om dit te produceren.*

Wat vindt u van deze veranderingen?

*Ik denk dat de veranderingen **geen invloed** hebben op de kwaliteit van de natuur. Als wij hier om ons heen kijken, zijn wij iedere dag een bloeiende natuur. Ik ben van mening dat **het helemaal niet slecht gaat met de natuur**, maar dat deze door de jaren heen gewoon veranderd is.*

Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen voor uw eigen bedrijf? Waarom?

*Wanneer de inkomenstoeslagen hieraan verbonden zijn, zullen wij hier waarschijnlijk toch wel aan **meedoen**. Er gaat vaak **best veel geld gemoeid** met de inkomenstoeslagen, **wat toch belangrijk is** voor ons bedrijf. Daarentegen vind ik het **niet zinvol**. Naar onze mening helpen deze maatregelen niet om de kwaliteit van natuur en biodiversiteit te verbeteren, maar zijn deze plannen enkel bedacht omdat zij dat vanuit Europa willen. Ik denk dat de veranderingen **wel haalbaar zijn, zolang het onder aan de streep het ons maar geen geld kost**.*

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?

*Er worden niet bewust maatregelen genomen, omdat ze beter zijn voor de natuur en de doelen in het GLB. Wel worden de graslanden bijvoorbeeld **ingezaaid met klaver** en wordt*

er een **vanggewas gezaaid** na het oogsten van de mais. Dit wordt nu gedaan, omdat dit vaak op één of andere manier al verplicht is of omdat het bewezen is het beter is, zoals klaver bij droogte. Ook worden er wel **singels en strueelhagen** onderhouden, maar dat gebeurt al decennialang en niet omdat dit in één keer beter is voor de natuur.

Met welke mogelijke maatregelen bent u bekend?

Ik ben niet zo goed bekend met de precieze maatregelen in het nieuwe GLB.

Interviewer toont ondernemers lijst met ecoregelingen in GLB.

*Als ik deze lijst zo zie dan nemen wij onbewust al maatregelen. Wij hebben bijvoorbeeld weilanden ingezaaid met **klaver** en telen altijd een **vanggewas** na de mais. Dat is immers verplicht op de zandgronden.*

Bent u zich ervan bewust dat deze maatregelen ook meetellen in het GLB?

*Nee dat **wist ik niet**. Hiermee kunnen wij dus ook al punten halen? Interviewer: ja.*

Wat was uw motivatie om deze maatregelen te nemen?

Wij hadden geen motivatie voor het nemen van de maatregelen. Destijds hebben wij deze maatregelen genomen omdat ze het beste leken voor ons bedrijf. De bedrijfsvoering is hierin de doorslaggevende factor geweest.

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereidt in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?

*Als dit de verplichting wordt en er wordt geld aan verbonden, zullen wij **zeker overwegen om deel te nemen**. Zolang de kosten maar minder zijn dan de opbrengsten. Het is niet zo dat wij mee zullen doen, omdat wij denken dat ze zoveel meerwaarde hebben.*

Kennis en ondersteuning GLB en 7^e NAP

Waar haalt u uw kennis over het GLB en 7^e NAP vandaan?

*Ik haal de kennis hoofdzakelijk uit **vakbladen**. Wij proberen toch een beetje op de hoogte te blijven van de veranderingen, alhoewel het niet altijd makkelijk is om alle veranderingen bij te houden.*

Wie kan u helpen bij het voldoen aan de nieuwe maatregelen?

***Accon**. De gecombineerde opgave laten wij ook al opstellen door Accon. Betreft deze veranderingen zullen wij ook naar Accon toestappen voor ondersteuning. Wij gaan het zelf in ieder geval niet ondernemen/zelf invullen.*

Waar heeft u behoefte aan bij de veranderingen in deze wetgeving?

***Duidelijkheid** en **transparantie**. Als blijkt dat deze veranderingen echt een meerwaarde zijn voor de natuur sta ik er meer voor open dan nu. Daarnaast maakt het het moeilijk dat het nog steeds allemaal onduidelijk is.*

Interview 3: bedrijf met meer dan 100 melkkoeien en besteed de Gecombineerde Opgave uit.

A. Inleidende vragen

Kunt u wat vertellen over uw onderneming hier?

Op ons bedrijf houden wij circa 150 melkkoeien op ruim 80 hectare grond. Ik run het bedrijf hier samen met mijn vrouw. Wij hebben best veel grond in gebruik, waardoor rotatie, maar ook het telen van andere gewassen redelijk gemakkelijk voor ons is. Zo telen wij naast gras en mais ook luzerne met stokbonen en andere akkerbouwgewassen om zo meer eiwit van eigen land af te halen.

B. Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

Ik denk dat er zeker nog wel een toekomst is voor de agrarische sector. De richting naar duurzamere veehouderij zal toch steeds belangrijker worden. Ik denk dat het inderdaad wel belangrijk is om met zijn allen een steentje bij te dragen aan de verbetering van de natuur. Je ziet nu in Nederland toch wel dat er vanuit de burgers steun is voor de boeren.

Weet u wat het GLB en 7^e NAP inhoudt? En kunt u mij toelichten wat het GLB inhoudt?

Het GLB ken ik, daaruit krijgen we jaarlijks geld voor onze gronden. Het 7^e NAP ken ik eigenlijk niet.

Bent u bekend met de veranderingen in het GLB en 7^e NAP?

Nee eigenlijk totaal niet. Ik heb mij er niet in verdiept. Over het algemeen verdiep ik mij niet zo veel in de veranderende regels. Ik heb een hekel aan lezen, dus lees eigenlijk nooit de vakbladen. Ik laat een bedrijf als accon²avm dit altijd regelen.

Wat vindt u van deze veranderingen?

Het zal wel nodig zijn. Ze vinden de natuur en biodiversiteit toch steeds belangrijker. We zullen daar allemaal een beetje aan mee moeten werken.

C. Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen voor uw eigen bedrijf? Waarom?

Ik denk dat de veranderingen qua het GLB niet zoveel impact op ons bedrijf hebben. Doordat we voldoende grond hebben, moet het voor ons wel haalbaar zijn om eraan mee te doen. Wanneer we natuurlijk geen derogatie krijgen, wordt het voor alle boeren natuurlijk een ander verhaal. Ik denk dat de impact daarvan groter zal zijn.

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?

Er worden al activiteiten ondernomen voor beheersvergoedingen en het onderhouden van akkerranden. Het is niet onze eigen grond, maar het is pachtland. De verpachter wil graag dat er ook activiteiten worden genomen ten behoeve van de biodiversiteit, mede doordat dat ligt aan toeristisch gebied. Het is dus niet helemaal onze eigen keuze, maar vinden het prima om daarin mee te gaan.

Daarnaast proberen we door middel van diverse teelten, zoals luzerne met stokbonen ons eigen krachtvoer te verbouwen. Daar willen ze volgens mij toch naar toe: het meer eiwit van eigen land halen.

Wat was uw motivatie om deze maatregelen te nemen?

Waar nu de maatregelen genomen worden is het al een bosrijk gebied wat rijk aan toerisme is. Daarnaast ligt de grond wat verder van huis, waardoor we het ook wel kunnen missen. Dat is anders dan wanneer het bijvoorbeeld gaat om de huiskavel. Dan zouden wij het niet doen, want die grond hebben wij gewoon nodig voor de beweiding.

Waarom koos u deze maatregel en niet een andere?

De verpachter was voorstander van deze maatregel en in goed overleg en wanneer het ons niet te veel moeite kost willen wij daar best aan mee werken. Door deze samenwerking is de drempel ook lager om zoiets te ondernemen. Daarnaast levert het ons nu al vergoedingen op. Zonder dat het in het GLB is opgenomen zeg maar.

Met welke mogelijke maatregelen bent u bekend?

Ik ben niet bekend met de veranderende maatregelen.

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereidt in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?

Wij zullen wel deelnemen aan het GLB. Wanneer het onder aan de streep wat oplevert is het altijd de moeite waard om te kijken naar wat er mogelijk is. Daarnaast doen we natuurlijk al het een en ander, waardoor er voor ons niet heel veel inspanning nodig is.

Kennis en ondersteuning GLB en 7^e NAP

Waar haalt u uw kennis over het GLB en 7^e NAP vandaan?

De meeste kennis haal ik op via de bedrijfsadviseur. Die doet hier eigenlijk alles rondom de wet- en regelgeving van mestbeleid tot gecombineerde opgave. Via hem haal ik vaak ook de kennis over nieuwe regels binnen.

Wie kan u helpen bij het voldoen aan de nieuwe maatregelen?

Bij veranderingen stap ik altijd naar de bedrijfsadviseur van accon²avm toe. Ik regel dat soort dingen nooit zelf. Met het oog op deze veranderingen zal ik dus ook naar hem toe stappen.

Waar heeft u behoefte aan bij de veranderingen in deze wetgeving?

Doordat ik mijzelf niet echt verdiep in de materie heb ik niet zo veel behoefte aan bepaalde dingen. Wel snap ik dat het voor anderen belangrijk is dat er duidelijkheid komt.

Interview 4: bedrijf met meer dan 100 melkkoeien en besteed de Gecombineerde Opgave uit.

Inleidende vragen

Kunt u mij iets vertellen over uw onderneming hier?

Het bedrijf run ik hier nu met mijn ouders. Te zijner tijd ga ik het bedrijf alleen verderzetten. Wij melken op het bedrijf gemiddeld 105 melkkoeien. Dit is voldoende werk voor één persoon alleen in de toekomst. Er zijn dan ook geen investeringsplannen voor uitbreiding.

Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

Er verandert natuurlijk wel elke keer weer wat. Is het nu dit is het straks wel weer wat anders. En ik weet niet of met deze activiteiten de doelen behaald worden die ze zichzelf gesteld hebben. Wij zitten hier natuurlijk dicht bij de Duitse grens en het is wel scheef om te zien dat daar hele andere regels gelden, terwijl het hemelsbreed maar een klein stukje is. Ze moeten vanuit de Europese Unie de regels meer reguleren en centraliseren om de doelen te behalen die ze willen.

Weet u wat het GLB en 7^e NAP inhoudt? En kunt u mij toelichten wat het GLB inhoudt?

*Ja, ik heb van beide dingen gehoord. Ik ken **de regels inhoudelijk niet precies**.*

Bent u bekend met de veranderingen in het GLB en 7^e NAP?

Ik weet niet precies wat er verander, maar ik zie de veranderingen ook niet als zinvol. Er moet eerst eens precies gemeten gaan worden hoe alles ervoor staat. Er is altijd sprake van vegetatie, maar nu baseren ze regelgeving op iets met terugwerkende kracht. Het belangrijkste is dat er eerlijk geproduceerd voedsel blijft bestaan. Er zal ook best wat gedaan moeten verbetering van die doelen, maar er wordt ook al heel veel gedaan.

Wat vindt u van deze veranderingen?

Ze zijn er natuurlijk nog mee bezig. Je weet niet wat dat in de toekomst gaat brengen. Doordat het nog op losse schroeven staat weet je niet waar je naar toe moet werken. Ik denk dat ze wereldwijd meer moeten doen ter verbetering en ze moeten minder doen alsof wij hier in Nederland de wereld kunnen redden. Zolang het maar wetenschappelijk is onderbouwt.

Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen voor uw eigen bedrijf? Waarom?

Ik weet niet precies voor ons bedrijf betekent. Ik weet niet precies wat de eisen zijn en waar je punten voor kunt krijgen.

Interviewer toont ondernemer lijst met eco-activiteiten.

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?

*We hebben al een aantal percelen met **gras en klaver**. Het telen van **langjarig grasland** gebeurt ook op het bedrijf en daarnaast hebben wij **in Drenthe een paar percelen dat al kruidenrijk grasland** is.*

Wist u dat de maatregelen die u al neemt, meetellen voor punten in het GLB?

Nee, dat wisten wij niet, maar dit scheelt natuurlijk al wel in wat je nog moet doen.

Wat was uw motivatie om deze maatregelen te nemen?

Het stuk in Drenthe ligt gewoon ver van huis, waardoor het een makkelijke keuze was om daar met een Drenths Collectief mee te doen. Dit zouden wij niet snel doen met bijvoorbeeld het huisperceel, want dat heb je gewoon nodig.

Heeft u het idee dat de maatregelen die u neemt impact hebben op de omgeving?
Nee, bij de beheerslanden in Drenthe zie je bijvoorbeeld totaal geen biodiversiteit op vliegen na. Terwijl dat toch het manier van boeren is waar de regering naar toe wil. Hoe komen hun er dan op dat dit soort dingen ten goede van de natuur moet komen?! Wij zien namelijk de natuur er niet van opbloeien. De grond die verschraalt daar enkel, waar na een aantal jaar alleen nog maar onkruid en mos wil groeien.

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereidt in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?
Dat licht er aan wat hier de mogelijkheden zijn op ons bedrijf en zolang het onder aan de streep maar genoeg oplevert.

Kennis en ondersteuning GLB en 7^e NAP

Waar haalt u uw kennis over het GLB en 7^e NAP vandaan?
Op verschillende plekken. Je hoort natuurlijk veel van collega boeren en op internet wordt er natuurlijk ook veel geschreven en gaat het natuurlijk ook continu over de landbouw. Op een gegeven moment weet je ook niet meer wat juist is.

Wie kan u helpen bij het voldoen aan de nieuwe maatregelen?
Wij zullen eerst zelf proberen om eruit te komen. Ik wil het in ieder geval zelf geprobeerd hebben. Mocht dat niet lukken, zullen we denk ik naar een partij toe stappen die er wel verstand van heeft. Wie dat dan is zullen we tegen die tijd wel zien. Misschien wel Accon²avm.

Waar heeft u behoefte aan bij de veranderingen in deze wetgeving?
Ik denk dat er in dit soort veranderingen meer vanuit één front gecommuniceerd moet worden die één signaal naar buiten geven over hoe het gaat worden. Alle blaadjes en internetsites schrijven er wel over, maar ze zeggen allemaal wat anders. Misschien moet een LTO, ZLTO of Friesland Campina deze verantwoordelijkheid wel op zich nemen.

Wie zijn de betrokken stakeholders en wat kunnen zij bijdragen aan het realiseren van de veranderingen op uw bedrijf en in de sector?
Ik denk dat iedereen betrokken is bij de veranderingen. Vanuit Friesland Campina zie je natuurlijk al een aantal jaar dat ze met de Planet Proof melkstroom deze kant op willen. Ik denk dat toeleveranciers hierin ook meer een bijdrage moeten leveren. Want hoe die transporten elke keer heel het land door gaan is natuurlijk ook niet efficiënt.

Interview 5: bedrijf met minder dan 100 melkkoeien en doet de Gecombineerde Opgave zelf.

Inleidende vragen

Kunt u wat vertellen over uw onderneming hier?

Ik en mijn vrouw runnen hier het bedrijf. Wij melken ongeveer 66 koeien op circa 46 ha. Wij verbouwen gras en mais.

Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

Ze maken het de landbouw niet gemakkelijk. Mede door Frans Timmermans die vanuit de Europese Unie toch heel wat beslissingen heeft gemaakt, wat niet ten goede komt van landbouw in het algemeen, maar al helemaal niet voor de veehouderijbedrijven.

- Op korte termijn (5-10 jaar)

Het wordt wel krap voor alle melkveehouders mogen de regels nu strenger worden. Mocht bijvoorbeeld de derogatie er af gaan, dan komt er zoveel mest op de markt dat de kosten enorm omhoog schieten. Ik denk dat er dan zeker melkveehouders zijn die afhaken.

Weet u wat het GLB en 7^e NAP inhoudt?

GLB ken ik wel, daar krijgen we jaarlijks ons geld uit in december. Ik weet alleen dat het 7^e NAP iets met de derogatie te maken heeft.

Bent u bekend met de veranderingen in het GLB en 7^e NAP?

Nee, wij hebben ons nog niet verdiept in de veranderingen. Ze zijn zelf nog aan het bakkeleien over de veranderingen. Ik verdiep me er wel in als het vaststaat. Dan zullen wij ook wel moeten, omdat er best veel geld aan gekoppeld is. Voor ons is het belangrijk dat er een derogatie komt. Wanneer dit er niet komt denk ik dat veel bedrijven in de problemen komen met hun mestafzet. Daarnaast zullen wij ons niet meer houden aan de regel om maximaal 20% mais te verbouwen. Dit is juist niet wat ze willen, want dit zou niet goed voor de bodem zijn, maar ze sturen zelf die kant op als de derogatie niet doorgaat.

Wat vindt u van deze veranderingen?

Ik zie niet de meerwaarde ervan in. Als je hier om je heen kijkt zie je zoveel natuur. Overal lopen de hazen en ander wild. In die afgegraven gebieden rondom het Stelkampsveld zie je die echt niet hoor. Onze gronden zullen dan toch wel een fijne leefomgeving zijn, dan hoeven wij er toch niets aan te veranderen.

Hoe kijkt u tegen deze ontwikkelingen aan voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

Het wordt ons wel heel moeilijk gemaakt vanuit alle kanten. Ik denk dat ze veel te veel problemen creëren en te weinig problemen oplossen. Ook zal er veel meer te behalen zijn wanneer er plaatselijk doelen worden gesteld en behaald.

Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen voor uw eigen bedrijf? Waarom?

Ik weet niet wat voor een invloed dit heeft. Ik vind wel dat er te veel gekeken naar de uitstoot van melkveehouderijen in plaats van naar de opname. Onze graslanden hier om ons huis nemen al zoveel stikstof en alles op. Er wordt te weinig gekeken naar wat er al door de melkveehouderij gedaan wordt. De laatste jaren hebben we allemaal al zoveel aanpassingen gedaan en daar wordt nooit wat over gezegd.

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?
*Samen met Staatsbosbeheer hebben wij al ruim 5 hectare, waar al strengere normen voor gelden. Dit is een **kruidenrijk grasland**, waar bijvoorbeeld ander bemestingsnormen gelden. Daarnaast zijn onze **graslanden ingezaaid met klaver**, wat al bevorderlijk is voor de organische stofbinding.*

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereidt in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?
*Als het **ons veel geld gaat kosten** doen wij niet mee. Als het ons wat oplevert kunnen we er altijd over na denken. We zijn in ieder geval niet heel enthousiast over de plannen.*

Kennis en ondersteuning GLB en 7^e NAP

Waar haalt u uw kennis over het GLB en 7^e NAP vandaan?
*Ik **verdiep me er eigenlijk niet**. Je hoort en leest wel eens wat, maar de wordt altijd al wat geschreven zodra ze maar iets horen. Daarnaast lees je **de artikelen wel op internet**, maar ik vraag me ook altijd af wat daar van waar is.*

Wie kan u helpen bij het voldoen aan de nieuwe maatregelen?
***Dat weet ik nog niet**. Ik weet eigenlijk ook niet goed wie hier wel verstand van heeft.*

Waar heeft u behoefte aan bij de veranderingen in deze wetgeving?
*Dat ze zelf is **duidelijk** naar buiten brengt wat wij als boeren moeten doen en wat er verandert. Alles wordt natuurlijk pas weer op het laatste moment duidelijk.*

Wie zijn de betrokken stakeholders en wat kunnen zij bijdragen aan het realiseren van de veranderingen op uw bedrijf en in de sector?
Ik denk dat ze vanuit LTO ofzo meer moeten doen om op te komen voor de boeren. Of in ieder geval duidelijkheid eisen over de veranderingen.

Interview 6: bedrijf met minder dan 100 melkkoeien en doet de Gecombineerde Opgave zelf.

Inleidende vragen

Kunt u mij wat vertellen over uw onderneming hier?

Wij runnen hier samen het bedrijf (broer en zus). We hebben het overgenomen toen onze vader overleed. Het bedrijf heeft iets minder dan 100 melkkoeien, welke worden gemolken door robots. Ons bedrijf is gelegen in een bosrijke omgeving.

Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

In onze omgeving zien wij veel jonge boeren die de bedrijven voort willen zetten. Ik denk niet dat deze wet- en regelgeving hun hiervan weerhoudt. Als het boerenbloed in de aderen zit, krijg je het er niet gemakkelijk uit. Daarentegen denk ik wel dat er veel 55 tot 60-plussers zijn die zullen stoppen met hun bedrijf. Het aantal bedrijven zal dus wel minder worden op termijn. Ik denk dat de veranderingen in de agrarische sector hier ook wel voor een gedeelte in meespelen.

Weet u wat het GLB en 7^e NAP inhoudt?

Ja, ik weet wat beide plannen inhouden. Het GLB is het beleid waaruit we onze inkomenstoelagen krijgen. Het 7^e NAP is ter verbetering van de waterkwaliteit. Daar baseren ze volgens mij de derogatie uiteindelijk ook op.

Wat vindt u van de ontwikkelingen op het gebied van het GLB met betrekking tot de melkveehouderij sector?

*We zijn al wel bewust bezig met het inpassen van ons bedrijf in de toekomst. Ze zullen in de toekomst toch steeds meer naar natuur-inclusief boeren of in ieder geval extensiever boeren toe willen/moeten. Ik denk dat het GLB hier wel een middel voor is om dat doel te dienen. We **beheren al een aantal natuurgebieden van NatuurMonumenten** waar bijvoorbeeld geen mest op uitgereden wordt. Dit is naar onze mening toch wel de kant die de Nederlandse overheid op wil. Op dat gebied maken wij ons dus nog niet zo'n zorgen.*

Ik betwijfel wel hoeveel meerwaarde de veranderingen voor ons en ons bedrijf hebben. In onze omgeving denk ik dat het weinig meerwaarde heeft, mede doordat er al heel veel verschillende natuur is. Denk aan singels, bosranden. Sommige stukken zie je gewoon verschaald worden en zien er in mijn ogen minder goed voor de natuur uit dan wat ze op papier moeten zijn. Daarnaast lopen wij natuurlijk dagelijks in onze velden en de hazen en reeën zien wij op onze percelen lopen en niet op de aangewezen "natuur"-plekken.

Bent u zich ervan bewust dat deze natuurgebieden straks meetellen voor het GLB?

Nee dat wist ik niet.

Bent u bekend met de veranderingen in het GLB en 7^e NAP?

*Ik heb **toevallig gisteren iets gelezen** over hoe de toeslagen er uit gaan zien. Hoe ik het begreep moet je punten verzamelen door middel van het uitvoeren van activiteiten om daar recht op te hebben. Wij hebben ons hier nog **niet precies** in verdiept. Daarnaast hangt het er erg vanaf **of wij derogatie krijgen**. Als dat niet het geval is, houden wij ons niet meer aan die 80/20-regeling. Dat vermindert het oppervlakte blijvend grasland in Nederland waar ze eigenlijk juist naar toe willen.*

Hoe kijkt u tegen deze ontwikkelingen aan voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

Volgens mij is dit een plan waarbij ze terug willen naar de natuur van 50 jaar geleden en ik weet niet of we dat wel moeten willen. De tijden zijn veranderd, alles is veranderd, misschien moeten we ook gewoon accepteren dat de natuur ook veranderd is.

Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen voor uw eigen bedrijf? Waarom?

Ik denk dat we er niet aan ontkomen. Ik ben niet zo zeer bang dat het een grote invloed heeft op onze bedrijfsvoering mede doordat we dus al wat natuur hebben. Ik zie meer belemmeringen in de verlaging van de bemestingsnormen, die gebaseerd zijn op het 7^e NAP.

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?

*Zoals eerder genoemd hebben wij een **aantal percelen natuur** waar bijvoorbeeld geen mest op wordt uitgereden, waar we alleen mogen maaien of alleen mogen weiden.*

Met welke mogelijke maatregelen bent u bekend?

Ik ben niet bekend met welke activiteiten er precies omschreven worden in het GLB. Over het 7^e NAP hoor je eigenlijk weinig.

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereidt in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?

Wij zijn best bereidt ons steentje bij te dragen, zolang het niet heel ingewikkeld is. Het is alleen wel een puzzel hoeveel je moet doen voor de toeslag. Je wil namelijk niet te veel doen en het uiteindelijk niet vergoed krijgen. Wij willen best kijken welke activiteiten bij ons bedrijf passen en of dit voldoende is voor het behalen van de punten, ook al zullen bepaalde activiteiten misschien ook tegenstrijdig zijn met hoe je normaal je bedrijfsvoering zou doen. Ik vind het alleen wel een lastige puzzel om nu al te bedenken welke maatregelen wij dan zouden moeten nemen.

Is het voor jullie haalbaar om aan het GLB mee te kunnen doen (qua tijdig regelen van deelname)?

*Ik **denk het wel**. Zolang alle eisen en regels maar **tijdig bekend zijn**. Het is een voordeel dat het in de winterperiode is en dat je dus in een rustige periode van het jaar hierover na kunt denken.*

Kennis en ondersteuning GLB en 7^e NAP

Waar haalt u uw kennis over het GLB en 7^e NAP vandaan?

*Wij proberen onze kennis wel up-to-date te houden. We lezen de **vakbladen** en de **artikelen** op internet. Verder vind ik dat er nog weinig concreets gecommuniceerd wordt over het GLB, vanuit bijvoorbeeld **RVO**. Over de status van het 7^e NAP en de derogatie hoor je helemaal weinig.*

Wie kan u helpen bij het voldoen aan de nieuwe maatregelen?

*In eerste instantie zullen wij het **zelf proberen** uit te zoeken. Mocht dat niet lukken, zullen wij denk ik contact opnemen met RVO of For Farmers. Zij weten vaak goed wat qua bemestingsplan ook kan en hoe dat inpassing vindt bij onze natuurgronden.*

De meeste opgaves en deelnames regelen wij zelf. Het is soms alleen wel even kijken en puzzelen hoe alles ook alweer zat.

Waar heeft u behoefte aan bij de veranderingen in deze wetgeving?

***Duidelijkheid** en weten waar je aan toe bent. Het is nu vooral nog allemaal onzeker.*

Interview 7: bedrijf met meer dan 100 melkkoeien en doet de Gecombineerde Opgave zelf.

Inleidende vragen

Kunt u mij wat vertellen over uw onderneming hier?

Het bedrijf is een maatschap tussen mij en mijn vrouw. Er is zo'n 80 hectare eigen grond aanwezig. Er worden 155 tot 160 koeien gemolken met drie robots. Er wordt naast mais en gras ook nog wat andere gewassen geteeld. Het grootste gedeelte van het areaal is kleigrond. Ik regel de meeste dingen zelf betreft de wet- en regelgeving, zoals de Gecombineerde Opgave, mestboekhouding, etc.

Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij, waarin u werkzaam bent?

Op korte termijn (5-10 jaar)

Het liefst heb ik een beleid voor de agrarische sector met zo min mogelijk politieke invloeden. Het GLB wordt ontworpen door de Europese Unie en ik heb toch het idee dat daar meer wordt geluisterd naar de wetenschap. Echter moeten wij het in Nederland altijd weer net iets anders doen dan de Europese Unie de regels voor schrijft. Daarbij denk ik dat het voor een aantal melkveehouders (vooral stoppers) lastig wordt om zich weer in te passen in de nieuwe wet- en regelgeving. Het kan voor hen een reden zijn om er eerder mee te stoppen.

Op lange termijn (10 - > jaar)

Ik ben van mening dat er geen toekomst is voor alle melkveehouders. Ik denk dat er een groep met melkveehouders gaat zijn die tot 70 à 80 melkkoeien heeft of meer dan 200 melkkoeien. Daartussen zit niks meer denk ik. De kleinere bedrijven zullen zich onderscheiden met andere activiteiten en de grotere bedrijven zullen denk ik het grotere geld verdienen.

Weet u wat het GLB en 7e NAP inhoudt? Kunt u mij vertellen wat deze regels inhouden?

Ja, ik weet wat beide plannen inhouden. Jaarlijks krijgen we uit het GLB gelden voor de subsidiabele landbouwgronden. Het 7^e NAP moet ter verbetering van de waterkwaliteit leiden.

Bent u bekend met de veranderingen in het GLB en 7^e NAP?

Ik ben wel bekend met de veranderingen. Ik vraag mij wel af of ze daadwerkelijk zo veel impact hebben als dat gezegd wordt. Ik zit op niet uitspoelgevoelige gronden, wat betekent dat wij de normen op onze kleigronden toch wel halen die in het 7^e NAP genoemd worden. In dit soort gebieden hebben de veranderingen niet zoveel invloed op het verbeteren van de natuur en waterkwaliteit enz.

Wat vindt u van deze veranderingen?

Het is te veel gericht op heel Nederland. Ik denk dat wij in Nederland meer moeten kijken naar België en Ierland, waar bijvoorbeeld gebied specifieke derogatie plaats vindt. Dit zijn initiatieven die voor boeren meer perspectief bieden en die ook daadwerkelijk wat bijdragen aan het oplossen van het probleem. Naar mijn mening had er meer gekeken moeten worden naar grondsoort en per boer specifiek.

Hoe kijkt u tegen deze ontwikkelingen aan voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

Voor de melkveehouderij is het belangrijkste dat wij derogatie krijgen. Dat is natuurlijk gebaseerd op het 7^e NAP. Mijn voorkeur gaat uit naar een gewasderogatie, omdat wij over het algemeen te veel gras hebben en niet veel hebben aan de 80/20-regeling. Betreft het

GLB is het belangrijk dat er een vergoeding tegenover staat om ook de omgeving te kunnen blijven beheren. Daarnaast wordt er in de melkveehouderij al veel gedaan om uitspoeling te voorkomen. In Brabant en de Achterhoek vindt bijvoorbeeld al heel veel beregening plaats. Weliswaar om ook de percelen groen te houden, maar op deze manier wordt uitspoeling van nutriënten ook voorkomen.

Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen in het GLB voor uw eigen bedrijf?

In eerste instantie zal er niet zoveel veranderen. Zolang er een verdienmodel achter zit, zijn wij bereid mee te doen. Dat zullen denk ik de meeste melkveehouders vinden.

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?

Ja, er vindt behoud van organische stofgehalte plaats door middel van **groenbemesters**. Dit hoeft in principe niet op de klei, maar ik denk dat dit wel degelijk een positieve invloed heeft. Aan **gewasrotatie** wil ik zeker meedoen, maar de 80/20-regeling in de derogatie bemoeilijkt dit alweer. Ik wil best meer doen in de gewasrotatie, maar hier zit je met een aantal percelen die te nat zijn voor meer akkerbouw matig gebruik.

Ook **akkerrandmengsel** worden al gezaaid op het areaal. Ik zie ook wel dat daar meer insecten en vogels op afkomen. Dus ik ben ook wel van mening dat de akkerranden een positieve invloed hierop heeft.

Wat was uw motivatie om deze maatregel te nemen?

Er kwam een vergoeding beschikbaar vanuit een plaatselijke vereniging. Ik wilde daar best aan meedoen. Onder aan de streep leverde het mij namelijk meer op dan het mij kostte.

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereid in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?

Ik ben **zeker bereid** om de toekomst meer activiteiten te ondernemen, zolang **het onder aan de streep het ons maar wat oplevert of** in ieder geval niets kost. Daarnaast moet er ook niet te veel gedoe bij komen kijken. Ik heb bijvoorbeeld een zonnebloemrand ingezaaid, waarbij de vereniging complete telploegen en wat dan ook stuurde. Kijk daar zit je als ondernemer niet op de wachten.

Kennis en ondersteuning GLB en 7^e NAP

Waar haalt u uw kennis over het GLB en 7^e NAP vandaan?

Ik haal mijn kennis op verschillende plekken vandaan. Ik zit in drie **studiegroepen** en lees veel **vakbladen**. Daarnaast ben ik bestuurlijk nog actief, waarbij wij ons ook veel bezig houden met dit soort onderwerpen. Het initiatief moet hoofdzakelijk uit jezelf komen om alle kennis te ontvangen.

Hoe denkt u dat het met de kennis staat bij collega melkveehouders?

Ik denk dat het niet voor iedere melkveehouder mogelijk is om van alles op de hoogte te zijn. Sommigen zullen zich er ook van afsluiten. Uit ervaringen van de **studiegroepen** denk ik dat je maar 60% bereikt over dit soort onderwerpen. De overige 40% bereik je niet, omdat ze of enerzijds het onzin vinden of het zijn stoppers die hun er niet meer in zich willen verdiepen.

Wie kan u helpen bij het voldoen aan de nieuwe maatregelen?

Ik denk dat ik **mij wel ga redden** in deze veranderingen. Ik heb veel punten waar ik mijn kennis vandaan haal en probeer mijn kennis ook zoveel mogelijk zelf op alle gebieden te verbeteren. Ik denk dat ik in eerste instantie niet iemand nodig heb, bij de veranderingen.

Waar heeft u behoefte aan bij de veranderingen in deze wetgeving?

Duidelijkheid en transparantie is erg belangrijk. Je moet als melkveehouder ook een keer keuzes kunnen maken over je bedrijfsvoering.

Wie zijn de betrokken stakeholders en wat kunnen zij bijdragen aan het realiseren van de veranderingen op uw bedrijf en in de sector?

Ik denk dat heel de agrarische sector hierbij betrokken is. Hieronder vallen dan ook de toeleveranciers en afnemers. In mijn ogen gebeurt er nu vanuit hun kant nog te weinig. Als we het over de waterkwaliteit hebben, zijn natuurlijk de lozingen vanuit hun bedrijven niet bevorderlijk daarop.

Ziet u de toekomst met vertrouwen tegemoet?

Ik denk dat we hier ook wel weer uitkomen. Het is echter wel weer een beetje extra boven op de stapel die er al ligt.

Interview 8: bedrijf met meer dan 100 melkkoeien en doet de Gecombineerde Opgave zelf.

Inleidende vragen

Kunt u mij iets vertellen over uw onderneming hier?

Wij hebben een bedrijf met ongeveer 120 melkkoeien. We zitten nu in maatschap met zijn drieën, waarbij onze zoon het op termijn over wil nemen. We hebben niet echt investeringsplannen voor de toekomst, maar gewoon gestaag alles bijhouden.

Ontwikkelingen in de sector

Welke toekomstige ontwikkelingen ziet u voor de landbouw in het algemeen en meer specifiek voor de melkveehouderij?

De landbouw en melkveehouderij zal altijd in ontwikkeling zijn. Dat is ook altijd zo geweest. Ze vragen de laatste jaren alleen wel heel veel flexibiliteit van boeren. Er is niet echt tijd om je een tijdje in te stellen op de veranderingen, want dan is er alweer wat nieuws. En ja, we zullen achteraf wel zien of het allemaal noodzakelijk en nuttig is geweest.

Weet u wat het GLB en 7^e NAP inhoudt?

Het GLB ken ik wel. Van het 7^e NAP heb ik wel eens gehoord.

Bent u bekend met de veranderingen in het GLB en 7^e NAP?

Ik ben wel redelijk op de hoogte van de veranderingen denk ik. We zullen er wat meer voor moeten doen om de toeslagen te krijgen, maar het zat er natuurlijk al wel een tijdje aan te komen dat ze dit wilden.

Wat er inhoudelijk precies in het 7^e NAP veranderd weet ik niet. Ik weet wel dat er veel van afhangt. Het zou natuurlijk wel een strop voor velen zijn als er geen derogatie komt. Ik verwacht wel dat ze van dit jaar een overgangsjaar zullen maken. Het is natuurlijk voor niemand meer haalbaar om in het najaar nog allemaal mest te moeten afvoeren, wanneer het groeiseizoen voorbij is.

Wat vindt u van deze veranderingen?

Ja, ik weet het niet goed. Kijk, vroeg of laat was dit te verwachten. Alleen de hele landbouw betwijfelt natuurlijk of het daadwerkelijk zo slecht gesteld is met alles als dat ze zeggen in Den Haag.

Betekenis van genoemde ontwikkelingen voor het eigen bedrijf

Wat betekenen de genoemde ontwikkelingen voor uw eigen bedrijf? Waarom?

Ik denk dat we in ieder geval minder toeslagen zullen krijgen. Het is natuurlijk wel erg moeilijk om in die hoogste categorie te komen. Maar wat het GLB betreft zullen de gevolgen nog wel meevallen. Ik denk dat de gevolgen van de regels in het 7^e NAP groter en moeilijker zijn voor ons. Het wordt in die regelgeving natuurlijk best een puzzel omtrent het bouwplan en dan is natuurlijk nog maar de vraag of we de derogatie krijgen.

Worden er al concreet maatregelen genomen om te voldoen aan de veranderingen?

*We nemen niet bewust maatregelen om te voldoen aan de veranderingen. We nemen wel maatregelen omdat het ons destijds de beste resultaten opleverde. Zo **zaaien wij de mais onder en zaaien we alle nieuwe grasland percelen in met klaver**. Daarnaast beheren wij natuurlijk **de sloten, de singels** e.d., maar dat gebeurt al decennialang.*

Wist u dat de maatregelen die u al neemt, meetellen voor punten in het GLB?

Ik had er wel iets van gehoord dat er ook best maatregelen op die lijst staan die al door heel veel melkveehouders worden genomen.

Wat was uw motivatie om deze maatregelen te nemen?

Destijds hebben wij hiervoor gekozen omdat de resultaten hieruit beter leken dan wanneer je het niet zou doen. En bijvoorbeeld het snoeien van singels heb je geen motivatie voor nodig, dat moet gewoon gebeuren.

Heeft u het idee dat de maatregelen die u neemt impact hebben op de omgeving?

Ik durf het niet te zeggen. Als veel melkveehouders die maatregelen al nemen, maar dat de afgelopen jaren niet voldoende effect heeft gehad en het daarom nu verplicht wordt, weet ik niet of we met diezelfde maatregelen de doelen in de toekomst wel halen.

Betreft het 7^e NAP zal het wel effect moeten hebben. Daar is toch best veel onderzoek naar gedaan zeggen ze. Dan verwacht je toch dat ze in ieder geval iets opstellen wat nut heeft.

Deelname aan het GLB is op vrijwillige basis. Bent u bereidt in de toekomst (meer) maatregelen te nemen?

Ik denk het wel. Als je zo ziet dat je al aantal dingen doet wat er op die lijst staat is het natuurlijk makkelijker om er een paar bij te doen dan wanneer ja vanaf nul moet beginnen. Het moet ons natuurlijk niet te veel gaan kosten.

Kennis en ondersteuning GLB en 7^e NAP

Waar haalt u uw kennis over het GLB en 7^e NAP vandaan?

*Wij zitten bij een **studiegroep** waar je veel mensen spreekt. Daar gaat het wel eens over dit soort onderwerpen, maar door corona is er ook niet heel veel doorgegaan de laatste jaren. Daarnaast probeer je je er toch een beetje in te verdiepen om te kijken wat je moet gaan doen in de toekomst en of je daar wellicht nu al op in kunt spelen.*

Wie kan u helpen bij het voldoen aan de nieuwe maatregelen?

*Ik zal **eerst zelf kijken of ik eruit kom**. Ik verwacht het wel, ik vul de gecombineerde opgave ook zelf in en dat gaat ook altijd goed. Zolang ze het niet te ingewikkeld maken, red ik me denk ik wel.*

Wie zijn volgens u de partijen die een rol kunnen spelen in deze veranderingen?

*Ik denk dat heel veel partijen hierin een rol kunnen spelen. **Veel advies- en accountancykantoren** zullen hier zich denk ik wel in verdiepen. Daarnaast weet ik niet wat voerleveranciers nog gaan doen. Zij zijn de laatste jaren natuurlijk wel wat minder happig geworden op dit soort zaken. Als laatste denk ik dat veel boeren het ook gewoon zelf zullen gaan proberen.*

Waar hebt u behoefte aan in de veranderende wet- en regelgeving?

*Ze mogen nu toch wel een keer met **duidelijkheid** komen vanuit Den Haag. Het is al gauw weer herfst. Dat zou toch het moment moeten zijn dat we ons allemaal aan moeten melden. Dat wordt toch redelijk kortdag.*